

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

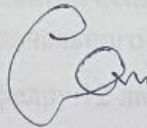
Кафедра психології

На правах рукопису

СЛОБОДЯНІЮК ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

ГЕНДЕРНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПСИХІЧНИХ
ЯВИЩ, ЯКІ СУПРОВОДЖУЮТЬ ФОРМУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ
МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'І

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)
Освітня програма Психологія
(назва)
Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Науковий керівник:
Доктор психол.наук, професор
Самойлов О.Є.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол засідання кафедри психології
№ 7 від 26.12.2024
Завідувач кафедри психології
Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

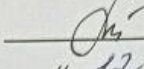
Дніпро, 2025

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

 Людмила ПРИСНЯКОВА
« 12 » 2024 року

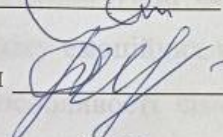
**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
СЛОБОДЕНЮК ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА**

1. Тема роботи: «Гендерні закономірності функціонування психічних явищ, які супроводжують формування копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї»
2. Науковий керівник роботи: Доктор психол.наук, професор Самойлов О.Є.
Затверджені наказом вищого навчального закладу від «13» 2024 року № 87-02
3. Строк подання роботи на кафедру: 12 лютого 2025 р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: дослідити вплив гендерних стереотипів на характер копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
 - аналіз наукової літератури з проблематики теми дослідження та опис розвитку наукових поглядів;
 - підбір методичного матеріалу для проведення емпіричного дослідження.
 - розробка програми дослідження;
 - проведення емпіричного дослідження та математико-статистичний аналіз його результатів.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ		виконано
2.	I Розділ		виконано
3.	II Розділ		виконано
4.	III Розділ		виконано
5.	Робота в цілому		виконано

Науковий керівник САМОЙЛОВ О.Є.

Здобувач вищої освіти СЛОБОДЯНЮК Ю.В.

Дата видачі завдання .24.05 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Актуальність даної теми полягає у тому, що сучасна родина та процеси, які супроводжують її існування значно змінилися на протязі останніх років. Входження України до нового соціокультурного простору, формування нових цінностей та розвиток нових соціально-економічних відносин пропонує формування та розвиток сучасних форм сімейних відносин, які ґрунтуються на прийнятті нових цінностей та розвитку нових форм міжособистісних відносин, іншого ніж раніше ставлення до подружнього життя та визначення своєї ролі у ньому. Розвиток нових форм шлюбу та іншого ставлення до них диктує переформування позицій шлюбних партнерів до характеру міжособистісних відносин, стає основою для формування нових уявлень щодо партнера, сучасних установок щодо сімейного життя та поведінки у ньому.

У теперішній час сучасна сім'я та її проблеми є об'єктом дослідження ряду наук: психології, педагогіки, соціології, демографії, економіки та інше. Вчені вивчають динаміку емоційних відношень в шлюбі, причин самотності в сім'ї та її розладів, особливості сімейного виховання дітей. Домінуючим в дослідженнях є подружні стосунки, які ґрунтуються на вільному виборі, саме вони є центральними у сім'ї.

Об'єкт дослідження: копінг–стратегії міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Предмет дослідження: гендерні закономірності функціонування психічних явищ, які супроводжують формування копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Мета дослідження: дослідити вплив гендерних стереотипів на характер копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Завдання дослідження:

1. Аналіз наукової літератури з проблематики теми дослідження та опис розвитку наукових поглядів .

2. Підбір методичного матеріалу для проведення емпіричного дослідження.

3. Розробка програми дослідження.

4. Проведення емпіричного дослідження та математико-статистичний аналіз його результатів.

Наукова гіпотеза дослідження – гендерні стереотипи молодого подружжя формують їх вплив на характер копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Емпіричні гіпотези:

- емоційні бар'єри в міжособистісному спілкуванні впливають на міжособистісні відносини в молодій сім'ї;
- на характер взаємодії подружжя в конфліктній ситуації впливають копінг-стратегії міжособистісних відносин в молодій сім'ї

Методи та методики дослідження.

В дослідженні використовувалися такі методи:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури, узагальнення наукових понять. Теоретичний аналіз та відбір психодіагностичних методик для проведення емпіричного дослідження.

2. Емпіричні (анкетування, спостереження, психодіагностичне тестування за допомогою методик: методика «Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціалу» О. Кустової, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, метод діагностики міжособистісних відносин (ДМО) Л. Н. Собчик, методика В. В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні, методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В. В. Бойко, опитувальник «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є. Альошиної, Л. Я. Гозман, методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В. В. Бойко).

3. Математико – статистичні (ранжування, обчислювання середнього критерій Пірсона для визначення характеру зв'язку гендерних стереотипів та

міжособистісних стосунків, емоційних бар'єрів, характер взаємодії, формування домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкування подружжя в молодій сім'ї; критерій Стюдента для визначення гендерних особливостей психологічних характеристик подружжя)

Теоретична значущість роботи полягає в формуванні та уточненні уявлень про закономірності розвитку психічних явищ, що супроводжують допінг-стратегії міжособистісних відносин у молодих сім'ях в залежності від гендерних особливостей.

Практична значущість роботи полягає у науковому дослідженні закономірностей впливу гендерних стереотипів на формування копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодих сім'ях, в отриманні якісних та кількісних даних щодо гендерних особливостей міжособистісних відносин в молодій сім'ї, в формуванні таких знань про вплив гендерних стереотипів на сімейні відносини, які можливо використовувати в практичній діяльності психологів в сфері сімейного консультування та психокорекції.

ANNOTATION

The relevance of this topic lies in the fact that the modern family and the processes accompanying its existence have changed significantly over recent years. The entry of Ukraine into a new socio-cultural space, the formation of new values and the development of new socio-economic relations suggests the formation and development of modern forms of family relations, which are based on the adoption of new values and the development of new forms of interpersonal relations, rather than the previous attitude towards married life and the definition of one's role in German. The development of new forms of marriage and a different attitude towards them dictates the reformation of the positions of marriage partners on the nature of interpersonal relationships, becomes the basis for the formation of new ideas about the partner, modern attitudes towards family life and behavior in it.

Currently, the modern family and its problems are the object of research in a number of sciences: psychology, pedagogy, sociology, demography, economics, etc. Scientists are studying the dynamics of emotional relationships in marriage, the causes of loneliness in the family and its disorders, and the characteristics of family education of children. Dominant in research are marital relationships, which are based on free choice; they are central to the family.

Study object: coping strategies of interpersonal relationships in a young family.

Study subject: gender patterns of functioning of mental phenomena accompanying the formation of coping strategies for interpersonal relationships in a young family.

Study purpose: to investigate the influence of gender stereotypes on the nature of coping strategies of interpersonal relationships in a young family.

Study tasks: af

1. Analysis of scientific literature on the research topic and description of the development of scientific views.
2. Selection of methodological material for empirical research.

3. Development of a research program.
4. Conducting empirical research and mathematical and statistical analysis of its results.

The scientific hypothesis of the study is that gender stereotypes of young spouses shape their influence on the nature of coping strategies of interpersonal relationships in a young family.

Empirical hypotheses:

- emotional barriers in interpersonal communication affect interpersonal relationships in a young family;
- the nature of interaction between spouses in a conflict situation is influenced by coping strategies of interpersonal relationships in a young family

Research methods and techniques:

The following methods were used in the study:

1. Theoretical analysis of scientific literature, generalization of scientific concepts. Theoretical analysis and selection of psychodiagnostic techniques for conducting empirical research.
2. Empirical (questioning, observation, psychodiagnostic testing using methods: the "Study of gender stereotypes using the method of personal semantic differential" method by A. Kustova, the method of diagnosing interpersonal relationships by T. Leary, the method of diagnosing interpersonal relationships (DMR) by L. N. V. Boyko "Diagnostics emotional barriers in interpersonal communication, methodology "Study of the level of empathic tendencies" by V. V. Boyko, questionnaire "The nature of interaction between spouses in conflict situations" by Yu. E. strategies of psychological defense in communication by V. V. Boyko).
3. Mathematics and statistics (ranking, calculation of the average Pearson criterion to determine the nature of the connection between gender stereotypes and interpersonal relationships, emotional barriers, the nature of interaction, the formation of a dominant strategy of psychological defense in

communication between spouses in a young family; Student's criterion to determine gender characteristics

The theoretical significance of the work lies in the formation and clarification of ideas about the patterns of development of mental phenomena that accompany the coping strategy of interpersonal relationships in young families, depending on gender characteristics.

The practical significance of the work lies in the scientific study of the patterns of the influence of gender stereotypes on the formation of coping strategies of interpersonal relationships in young families, in obtaining qualitative and quantitative data on the gender characteristics of interpersonal relationships in a young family, in the formation of such knowledge about the influence of gender stereotypes in family relationships that can be use in the practical activities of psychologists in the field of family counseling and psychocorrection.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'Ї.....	16
1.1 Поняття міжособистісних відносин	16
1.2 Поняття молодого сім'ї та її основні характеристики.....	21
1.3 Поняття гендеру та копінг-стратегій. Сучасні дослідження копінг-стратегій міжособистісних відносин з позиції гендерного підходу.....	27
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'Ї	49
2.1. Мета та завдання емпіричного дослідження.....	49
2.2. Характеристика вибірки учасників дослідження	49
2.3. Організація та технологія виконання дослідження.....	52
2.4. Характеристика психодіагностичних методик та математичного апарату, відібраних для проведення дослідження.....	52
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ- МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'Ї.....	57
3.1. Аналіз результатів дослідження за методикою «Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціалу» О. Кустової	57
3.2. Аналіз результатів дослідження за методикою міжособистісних відносин Т.Лірі.....	63
3.3. Аналіз результатів дослідження за методикою В. В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні».....	66
3.4. Аналіз результатів дослідження за методикою «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В. В. Бойко.....	69

3.5. Аналіз результатів дослідження за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є. Альошиної, Л. Я. Гозман.....	73
3.6. Аналіз результатів дослідження за методикою міжособистісних відносин (ДМО) Л. Н. Собчика.....	77
3.7. Аналіз результатів дослідження за методикою діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В. В. Бойко.....	81
Висновки до третього розділу.....	85
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність даної теми полягає у тому, що сучасна родина та процеси, які супроводжують її існування значно змінилися на протязі останніх років. Входження України до нового соціокультурного простору, формування нових цінностей та розвиток нових соціально-економічних відносин пропонує формування та розвиток сучасних форм сімейних відносин, які ґрунтуються на прийнятті нових цінностей та розвитку нових форм міжособистісних відносин, іншого ніж раніше ставлення до подружнього життя та визначення своєї ролі у ньому. Розвиток нових форм шлюбу та іншого ставлення до них диктує переформування позицій шлюбних партнерів до характеру міжособистісних відносин, стає основою для формування нових уявлень щодо партнера, сучасних установок щодо сімейного життя та поведінки у ньому.

У теперішній час сучасна сім'я та її проблеми є об'єктом дослідження ряду наук: психології, педагогіки, соціології, демографії, економіки та інше. Вчені вивчають динаміку емоційних відношень в шлюбі, причин самотності в сім'ї та її розладів, особливості сімейного виховання дітей. Домінуючим в дослідженнях є подружні стосунки, які ґрунтуються на вільному виборі, саме вони є центральними у сім'ї.

Нестабільна соціально – економічна ситуація загострила проблеми суспільства, в тому числі і проблеми сімей. Низький матеріальний рівень, відсутність ринку праці, житла, прямо чи опосередковано впливають на народжуваність дітей, стабільність, психологічний клімат сім'ї. Єдність сім'ї досягається далеко не завжди і будь-який, навіть випадковий аспект внутрішньої, глибинної несумісності неминуче проявляється на поверхні у вигляді непорозумінь, що можуть призвести до конфліктних ситуацій.

Сім'я є найменшим осередком суспільства, що постійно відчуває на собі безпосередньо чи опосередковано ті зміни, які відбуваються у країні та відповідно сама накладає відбиток на розвиток суспільства. Процес формування, становлення та розвитку сучасної української сім'ї проходить у

складних і суперечливих умовах, на фоні яких відбувається погіршення фізичного і психічного стану здоров'я людей, зростання міжособистісної ізоляції, агресивності, нездатності розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають на їх життєвому шляху. Сьогодні сім'я стикається з цілою низкою нових проблем, значною мірою втрачає здатність виконувати життєво необхідні функції і стоїть на порозі кризи. З огляду на те, що сім'я стикається з цілою низкою нових проблем, можна говорити, що ситуація з сімейними стосунками поступово погіршується внаслідок збільшення протиріч і конфліктів у суспільстві. Ці обставини формують негативний вплив на розвиток ситуації в Україні.

Разом з тим, сьогодні спостерігається перерозподіл рольових позицій, у зв'язку з чим дослідження гендерних особливостей копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї є особливо актуальним.

Усе вище наведене дає можливість виділити об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

Об'єкт дослідження: копінг–стратегії міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Предмет дослідження: гендерні закономірності функціонування психічних явищ, які супроводжують формування копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Мета дослідження: дослідити вплив гендерних стереотипів на характер копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Завдання дослідження:

1. Аналіз наукової літератури з проблематики теми дослідження та опис розвитку наукових поглядів .
3. Підбір методичного матеріалу для проведення емпіричного дослідження.
3. Розробка програми дослідження.
4. Проведення емпіричного дослідження та математико-статистичний аналіз його результатів.

Наукова гіпотеза дослідження – гендерні стереотипи молодого подружжя формують їх вплив на характер копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Емпіричні гіпотези:

- емоційні бар'єри в міжособистісному спілкуванні впливають на міжособистісні відносини в молодій сім'ї;
- на характер взаємодії подружжя в конфліктній ситуації впливають копінг-стратегії міжособистісних відносин в молодій сім'ї

Методи та методики дослідження.

В дослідженні використовувалися такі методи:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури, узагальнення наукових понять. Теоретичний аналіз та відбір психодіагностичних методик для проведення емпіричного дослідження.

2. Емпіричні (анкетування, спостереження, психодіагностичне тестування за допомогою методик: методика «Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціалу» О. Кустової, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, метод діагностики міжособистісних відносин (ДМО) Л. Н. Собчик, методика В. В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні, методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В. В. Бойко, опитувальник «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є. Альошиної, Л. Я. Гозман, методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В. В. Бойко).

3. Математико – статистичні (ранжування, обчислювання середнього критерій Пірсона для визначення характеру зв'язку гендерних стереотипів та міжособистісних стосунків, емоційних бар'єрів, характер взаємодії, формування домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкування подружжя в молодій сім'ї; критерій Стюдента для визначення гендерних особливостей психологічних характеристик подружжя)

Теоретико – методологічна основа. Основою дослідження є наукові положення:

- про загальні принципи розвитку психічної активності людини (Л.С. Виготский, Б.Г. Ананьев, С.Д. Максименко та ін.),
- про міжособистісні відносини у сім'ї, як знайшли своє відображення в роботах вітчизняних дослідників. (А.Л. Журавльової, Г.М. Андреєвої, А.М. Столяренко, В.М. Мясіщева, В.С. Торохтія та інші),
- положення про особливості розвитку та існування молодшої сім'ї (Ф.А. Мустаєвої, Н. Акерман та ін.),
- положення про гендер та сучасні дослідження міжособистісних відносин з позиції гендерного підходу (Е. Гіденс, Р. Столлер, С. Бем, Б. Елліот, Д. Майєрс, Д. Зіммерман, Ю. Маслова, Н. Чодороу, Ш. Берн, І. Клецина, І. Кон та ін..)

Теоретична значущість роботи полягає в формуванні та уточненні уявлень про закономірності розвитку психічних явищ, що супроводжують допінг-стратегії міжособистісних відносин у молодих сім'ях в залежності від гендерних особливостей.

Практична значущість роботи полягає у науковому дослідженні закономірностей впливу гендерних стереотипів на формування копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодих сім'ях, в отриманні якісних та кількісних даних щодо гендерних особливостей міжособистісних відносин в молодій сім'ї, в формуванні таких знань про вплив гендерних стереотипів на сімейні відносини, які можливо використовувати в практичній діяльності психологів в сфері сімейного консультування та психокорекції.

Структура дипломної роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літературних джерел та висновків. Робота викладена на 93 сторінках. Робота містить 7 таблиць та 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'Ї

1.1. Поняття міжособистісних відносин в сім'ї

Дослідження було направлено на аналіз міжособистісних відносин.

Міжособистісні стосунки - це взаємозв'язки між окремими людьми (групами людей), які об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів людей один на одного в процесі різних видів спільної діяльності, зокрема спілкування, та суб'єктивно переживаються і оцінюються ними. Відповідно, стосунки між людьми можуть мати кон'юнктивний (об'єднувальний), або диз'юнктивний (роз'єднувальний) характер [4, С.129]. Переважання певного типу стосунків надає людському життю діаметрально протилежного сенсу, спрямованості. Іншими словами, міжособистісні стосунки включають систему настанов, ціннісних орієнтацій, очікувань, стереотипів та інших диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного в процесі міжособистісної взаємодії. Система стосунків утворює відповідну соціально-психологічну і духовну атмосферу, в якій живе людина.

У міжособистісних стосунках вирізняють три основні компоненти регулювання поведінки людей: 1) когнітивний; 2) емоційний; 3) інтеракційний.

Когнітивний компонент особистості людини, яка спілкується з іншими суб'єктами, включає всі психічні процеси (сприймання, пам'ять, мислення та ін.), пов'язані з пізнанням оточення і самої себе.

Емоційний компонент обіймає все, що може бути зафіксоване на рівні фізіологічних реакцій і суб'єктивних ставлень. Це передусім позитивні та негативні переживання, конфліктність - узгодженість емоційних ставлень, внутрішньо особистісна, міжособистісна емоційна чутливість, задоволення - незадоволення собою, партнером, роботою, умовами життя взагалі тощо.

Інтеракційний компонент (взаємодія) регулюється першими двома і включає в себе конкретні відкриті чи завуальовані дії стосовно партнера.

Взаємодія цих трьох компонентів визначає міру міжособистісної привабливості партнерів, яка опосередкована сумісністю-несумісністю людей. Вона може виникнути навіть при першому візуальному контакті та перейти (якщо не зникає) після реального, безпосереднього і досить тривалого спілкування в приятельські, товариські, а за відповідних обставин - інтимно-любівні стосунки (дружба, кохання); або ж при негативній взаємодії - у ворожість, самотність, тощо. Міжособистісна привабливість (непривабливість) виникає і закріплюється внаслідок повторюваності позитивних (негативних) стосунків між суб'єктами.[4, С. 129]

Важливий елемент міжособистісних стосунків – людські почуття, стосунки розділяються між двома протилежними почуттями – симпатія і антипатія. Міжособистісні стосунки формуються на основі вражень і почуттів, в свою чергу враження і почуття залежать від зовнішнього обліку людини, його поведінки, особливостей характеру. Міжособистісні стосунки можуть також визначатися як готовність людей взаємодіяти на певних умовах (ті самі симпатія і антипатія). Ця взаємодія виникає в результаті спільної діяльності. Важливу роль у формуванні міжособистісних відносин відіграють установки і вольові характеристики особистості. Установки – це певний життєвий досвід, суб'єктивна позиція людини, стереотипи і стійкі погляди. Але, як вже відмічалось, емоційно-почуттєвий бік міжособистісних стосунків відіграє більш важливу роль. [4, С. 132]

Дисгармонія міжособистісних стосунків – це суб'єктивне почуття неблагополуччя в основних сферах життя людини – сімейній, професійній, громадській. Дисгармонія стосунків виникає на основі відсутності єдності між людьми, відсутність позитивних емоційних зв'язків між людьми.

Індикаторами дисгармонії міжособистісних стосунків виступають їх конфліктність, агресивність, напруженість, відчуженість між суб'єктами стосунків. Міжособистісні стосунки відрізняють від суспільних стосунків тим,

що останні визначаються виключно соціальними ролями, що мають суб'єкти цих відносин. [4, С. 135]

За А.Л. Журавльовим міжособистісні відносини – це об'єктивно пережиті, різною мірою усвідомлювані взаємозв'язки між людьми. В їх основі лежать різноманітні емоційні стани взаємодіючих людей. На відміну від ділових (інструментальних) відносин, які можуть бути як офіційно закріпленими, так і незакріпленими, міжособистісні зв'язки іноді називають експресивними, підкреслюючи їх емоційну основу. [39, С. 165]

На думку Г.М. Андреевої природа міжособистісних стосунків істотно відрізняється від природи суспільних стосунків: їх найважливіша специфічна ознака — емоційна основа. Тому міжособистісні стосунки можна розглядати як чинник психологічного “клімату”. Емоційна основа міжособистісних стосунків означає, що вони виникають і складаються на основі певних відчуттів, що народжуються у людей по відношенню один до одного. У вітчизняній школі психології розрізняються три види, або рівні емоційних проявів особи: афекти, емоції і відчуття. Емоційна основа міжособових стосунків включає всі види цих емоційних проявів.[1, С. 2]

Р.Е. Альберти і М.Л. Еммонс визначали міжособистісні стосунки, як стосунки з близькими; взаємини між дітьми, чоловіком і дружиною, братом і сестрою. Звісно, близькі особисті стосунки не обмежуються колом сім'ї, в відносинах часто перебувають люди, які живуть разом під впливом різних обставин.[2, С. 1-3]

А.М. Столяренко приводить види міжособистісних відносин:

1) виробничі відносини — складаються під час вирішення виробничих, навчальних, господарських, побутових та інших труднощів. Розділяються на відносини:

- а) по вертикалі — між керівниками та його підлеглими;
- б) по горизонталі — відносини співробітників, мають однаковий статус;
- в) по-діагоналі — відносини між керівниками одного виробничого підрозділу з «пересічними співробітниками іншого»;

2) побутові взаємовідносини — складаються поза роботою, за відпочинком та у побуті;

3) формальні (офіційні) відносини — нормативно передбачені взаємовідносини, закріплені в офіційних документах;

4) неформальні (неофіційні) відносини — взаємовідносини, які виявляються у перевагах, симпатіях чи антипатіях, взаємних оцінках, авторитеті тощо [3, С. 145].

На характер міжособистісних відносин впливають такі особистісні особливості, як стать, національність, вік, темперамент, стан здоров'я, професія, досвід спілкування з людьми, самооцінка, потреба у спілкуванні та інші. Столяренко Л.М. виділяє етапи розвитку міжособистісних відносин [3, С. 142]:

1) етап знайомства — перший етап — виникнення взаємного контакту, взаємного сприйняття й оцінки людьми одне одного, що значно обумовлює й характер відносин між ними;

2) етап дружніх стосунків — виникнення міжособистісних відносин, формування внутрішнього ставлення людей друг до друга на раціональному (усвідомлення взаємодіючими людьми переваг і певних вад одне одного) і емоційному рівнях (виникнення відповідних переживань, емоційного відгуку тощо);

3) товариські стосунки — зближення поглядів і надання підтримки; характеризуються довірою.

В.М. Мясіщев підкреслював, що систему громадських відносин, у якому виявляється включеним кожна людина від часу свого народження, формує його суб'єктивні ставлення до всіх сторін дійсності. Система відносин до навколишнього світу і перед самим собою є найбільш специфічною характеристикою особистості, більш специфічною, ніж, наприклад, низку інших її компонентів, як от характер, темперамент, і т.д. [4, С. 156].

В.С. Торохтій [5, С. 29] символізував те, що сім'я — це головна система, до якої підключений кожен з нас. Це група людей, які взаємодіють як одне. Оскільки всі учасники цієї системи перебувають у тісному контакті, тому й

поліпшення (погіршення) стану постраждалого учасника сім'ї неминуче віддзеркалюється в самопочутті інших.

На характер міжособистісних відносин в сім'ї впливають види сімей. В.С. Торохтій [5, С. 29] розрізняє сім'ї зі способів реагування на стресові, конфліктні ситуації та нормативні кризи (пов'язані з деякими етапами сімейного функціонування). У основу даної типологізації покладено феномен психічного здоров'я сім'ї – інтегральним показником її функціонування, який відбиває якісний бік соціально-психологічних процесів сім'ї, показник соціальної активності у родинних відносинах, у соціальному середовищі та фахової сфери, і навіть стан душевного психологічного добробуту сім'ї, що забезпечує адекватну життєвим умовам регуляцію поведінки й діяльності всіх його членів. Це характеризує два головних типа сімей [5, С. 29]:

1. Благополучні сім'ї. Їх проблеми, зазвичай, викликані як надмірним прагненням захистити одне одного, допомогти іншим членам сім'ї, так і неадекватністю співвіднесення власних уявлень про родину і тих соціальних вимог, що висуваються до неї. [5, С. 29]

2. Неблагополучні сім'ї. Психологічні проблеми виникають через невдоволення потреб однієї чи кількох членів сім'ї під впливом зверхсильних всімейних і соціальних життєвих чинників. Головною проблемою, зазвичай, є положення дитини в сім'ї та ставлення до неї батьків. У неблагополучних сім'ських авторовах в батьків найчастіше виявляються різні психогенні відхилення: проекція хотілось би привести ссылки на современных украинна дитині власних небажаних якостей, жорстокість і емоційне відкидання, нерозвиненість батьківських почуттів і т.д. [5, С. 29]

1.2. Поняття молодого сім'ї та її основні характеристики.

Молода сім'я - це сім'я в перші 3 роки після укладення шлюбу (у разі народження дітей - безобмеження тривалості шлюбу) за умови, що жоден з подружжя не досяг 30-річного віку [6]. Таким чином, шлюб повинен бути першим; тривалість спільного життя до 3 років; межавіку подружжя від 18 до 30 років. Соціально-економічна криза в країні, слабкість державної політики, яка не сприяє зміцненню шлюбно-сімейних відносин, призводить до того, що найбільший відсоток розлучень приходить на сім'ю, яка прожила менше 3 - 5 років. [6]

Поняття "статус молодого сім'ї" у багатьох країнах є однаковим насамперед стосовно вікових меж молодого подружжя. В Україні відповідно до ст. 1 Закону України "Про внесення змін до Закону України від 23 березня 2000 р. № 1613-III "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", молодого сім'єю є подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 30 років. [Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", м. Київ, 23 березня 2000 р. № 1613-III із змінами і доповненнями] Таким чином, законодавчо встановленими ознаками молодого сім'ї є: наявність офіційно укладеного шлюбного союзу; тривалість спільного життя - до 3 років; межа віку подружжя - від 18 до 30 років [39, С. 220]

На думку Ф.А. Мустаевой, існує три типи молодих сімей [7, С. 109-110]:

1. Перший тип – традиційний. Сім'я подібного типу характеризується орієнтацією подружжя виключно на сімейні цінності, на дводітну (або як) сім'ю. Лідером у ній є чоловік. Дозвілля частіше спільне, закрите.

2. Другий тип – дружини орієнтовані переважно в розвитку особистості, мають установку на малодітну сім'ю. Спостерігається соціально-рольове рівновага (наскільки можна використовується допомога батьків подружжя).

3. Третій тип – молоде подружжя орієнтоване переважно на розваги. У цьому типі подружжя мають як загальних друзів, так і кожен своїх у складі,

зазвичай, колишнього оточення. Репродуктивні установки припускають бездітну чи малодітну сім'ю.

Дуже цікавими бачаться питання стадіях розвитку молодії родини. Наприклад, на думку Н. Акермана [8, С. 96.], молода сім'я свого розвитку проходить три стадії:

Перша стадія – стадія монади – коли самотній молодий чоловік чи дівчина, фінансово самостійні, живуть окремо від сім'ї батьків, самостійно реалізуючи свої потреби, виробляючи певний досвід самостійного життя, перевіряючи своєму досвіді правила, засвоєні у батьківській сім'ї. І на цій стадії формуються усвідомлені і перевірені практично правила власного існування, дуже важливі розвитку майбутньої сім'ї.

Діада - пошук компромісу, коли молодята встановлюють правила свого спільного життя, проходять період адаптації, звикають до нових сімейних ролей. Стадія діади надзвичайно важка і важлива для молодят, і від того, як і в якій обстановці будуть вироблені правила спільного існування, чи будуть ці правила дійсно прийняті подружжям, або один з них буде домінувати, а інший просто підкориться нав'язаним йому правилами в силу слабшого характеру або під впливом якихось інших обставин, залежить життєвий стиль розвитку сім'ї: чи будуть там накопичуватися проблеми або дружини з позиції співробітництва будуть вирішувати проблемні ситуації на стадії їх виникнення.

Згодом молода сім'я, часто незалежно від того, наскільки успішно вона вирішила проблеми діади, вступає в наступну стадію життєвого циклу - тріаду: у молодят народжується дитина. Цей час серйозної кризи для будь-якої сім'ї. Подружжя думає, що з народженням дитини все стане краще, адже традиційно прийнято ідеалізувати материнство. Існує мало не змова мовчання щодо того, яким важким воно насправді є. Справді, відносини в молодій сім'ї піддаються серйозним випробуванням, наприклад таким, як структурний криза сім'ї. Часто у людей виникає відчуття, що вони стали далі один від одного. Саме на цю стадію припадає пік чоловічих зрад, який пов'язаний скоріше з труднощами перегляду сімейних правил і обов'язків. Ці труднощі є головною причиною

конфліктів, можливого емоційного «розлучення», який може спровокувати і справжній розлучення. І те, як реально буде розвиватися сім'я при появі новонародженого, багато в чому буде залежати від того, яку базу, не тільки емоційну, але і матеріальну, заклали подружжя, розуміючи, який важкий період їм доведеться пережити.

Якщо тато не може повністю забезпечити сім'ю в той час, поки мама не працює і займається малюком, то часто буває так, що молоде подружжя запрошують бабусь. Поки мама і тато шукають можливість заробляти гроші, а бабуся виховує малюка. На цій стадії життєвого циклу взагалі незрозуміло, чия це дитина, тому що бабуся стає його функціональної матір'ю, а маму можна вважати його функціональної сестрою. Від такої сплутаності ролей починаються порушення материнської поведінки, специфічного контакту між матір'ю та дитиною. Як наслідок - сім'я не справляється з найважливішою виховною функцією.[8, С. 95]

Сім'я як спільність людей, пов'язаних відносинами подружжя, батьківства, спорідненості, спільного домогосподарства, виконує найважливіші соціальні функції [9, С. 89], основними з яких є: генеративна (репродуктивна), психологічна (психотерапевтична), соціально-культурна, економічна і господарсько-побутова, комунікативна, гедоністична. Генеративна (репродуктивна) функція обумовлена необхідністю продовження людського роду, що є не тільки біологічною потребою, але також має величезне соціально-економічне значення для збереження популяції. Суспільство зацікавлене в тому, щоб кожне наступне покоління було, принаймні, не менш численне, ніж попереднє. Найбільший внесок у задоволення цієї потреби вносять саме молоді сім'ї. І для них ця функція може бути визнана пріоритетною.

У той же час сім'я зацікавлена в дітях, причому сьогодні це скоріше не економічна (діти - гарантія забезпеченої старості батьків), а морально-емоційна потреба. Сім'я без дітей у деякому роді неповноцінна. Дорослі люди, не продовжили себе в дітях, переживають почуття ущербності, порожнечі. Тим часом в останні роки спостерігається тенденція збільшення частки сімей, що

складаються з 2-3 осіб, майже третина сімей в Україні не мають неповнолітніх дітей [9, С. 89]. Це в кращому випадку ті, хто вже виростив своїх дітей, у гіршому - ті, хто їх не мав і обзаводитися дітьми не збирався. Установка на бездітність, на жаль, не просто є - вона поширюється серед подружжя дітородного віку, в першу чергу - в молодих сім'ях [9, С. 89]. Це викликано, з одного боку, зростаючими матеріально-економічними труднощами, перетворенням дитини «в предмет соціальної розкоші», з іншого - з висловлювань наших респондентів - небажанням потенційних батьків обмежувати свою свободу: в освіті, роботі, підвищенні кваліфікації, проведення вільного часу, реалізації своїх здібностей, і, нарешті, духовним і морально-етичним кризою, що уразила сучасне суспільство, в системі цінностей якого - престижні речі, машина, породиста собака, але немає місця дитині [9, С. 89]. Молоді сім'ї з цієї причини відкладають народження первістка, а народження другої, а тим більше третю дитину, іноді не планують взагалі.

Психологічна (психотерапевтична, рекреаційна) функція. Для молодих сімей психологічна функція сім'ї полягає у перетворенні закоханості і взаємного потягу у відносини взаємної прихильності, взаємного емоційного комфорту [9, С. 89]. Сім'я для молодих людей стає простором реалізації їх почуттів і умовою для формування зрілої взаємної любові, коли чоловік чи дружина стають тим єдиною людиною, спільне життя з яким і становить глибинний внутрішній сенс сім'ї. Психологічна функція сім'ї здійснюється через міжособистісні відносини [9, С. 89].

Соціально – культурна функція. Властива сім'ї висока ступінь психологічної солідарності забезпечує успішне виконання завдання соціалізації дітей і батьків, яка складає основний зміст соціокультурного функціонування сім'ї. Деякі автори виділяють функцію первинної соціалізації [9, С. 89], яка обумовлена тим, що сім'я, будучи першою і головною соціальною групою, активно впливає на формування особистості дитини. Саме в сім'ї переплітаються природно-біологічні та соціальні зв'язки батьків і дітей, які

визначають особливості розвитку психіки та первинну соціалізацію дітей на самому ранньому етапі їх розвитку. Сім'я впливає в цілому на фізичний, психічний і соціальний розвиток дитини. Роль сім'ї полягає в поступовому введенні дитини в суспільство, щоб його розвиток йшов по природі дитини і культурі країни, де він з'явився на світ. Навчання дитини тому соціальному досвіду, який накопичило людство, культурі тієї країни, де він народився і росте, її моральним нормам, традицій народу - пряма функція батьків.

Економічна функція. Історично сім'я завжди була основною господарської осередком суспільства. У ринковій економіці не просто сім'я, але домашнє господарство являє собою економічну одиницю в складі одного або декількох осіб. Вона приймає самостійні рішення, визначає себе власником якого-небудь фактора виробництва (частіше за все робочої сили). На здійснення економічної функції сім'ї роблять вплив, з одного боку, система соціально-економічних потреб і ціннісних установок і орієнтацій, життєвих цілей та ідеалів суспільства, з іншого - суб'єктивні особливості членів сім'ї, їх схильності, характер особистості, споживчі запити, рівень культурного розвитку, національні та етнічні особливості. Відтворення людини як особистості означає виховання його в сім'ї не як інфантильного споживача, а як трудящого, яке сподівається в першу чергу на себе. В умовах ринкової економіки в структурі економічної функції сім'ї можна виділити два великих блоки [9, С. 89]:

1. участь сім'ї в суспільному поділі праці з метою формування сімейного бюджету, забезпечення нових потреб і можливостей сім'ї, нормальних побутових умов і соціальної підтримки неповнолітніх та непрацездатних її членів;

2. розподіл ролей у процесі ведення домашнього господарства, побутове обслуговування членів сім'ї, організації процесу споживання.

Для молодшої сім'ї реалізація економічної функції є досить проблемною [9, С. 89]. Але не більш проблематичною, ніж для представників більш старших поколінь, оскільки в психологічному плані сучасні молоді люди вже добре

орієнтуються в ринкових економічних реаліях, значною мірою орієнтовані на створення власного бізнесу, розуміють необхідність матеріальної бази для створення сім'ї.

Комунікативна функція. Спілкування в сім'ї необхідно як дітям, так і дорослим (особливо молодим і літнім людям). Проблемою для сім'ї є те, що її члени або просто не спілкуються, обмежуючись короткими фразами з приводу будь-яких побутових питань, або спілкуються вкрай мало. Предметом обговорення стають події, але не почуття і думки одне одного. [9, С. 89].

Гедоністична функція, яку прийнято також називати функцією здорового сексу, пов'язана з наявністю у людини общебиологической статевої потреби, задоволення якої так само важливо і необхідно, як потреби в їжі, житло і так далі. Протягом багатьох століть репресивна церковна і світська мораль осудливо і заперещуюче ставилися до фізичної любові, визнаючи її як поступку гріховної людської природи, але відмовлялися цінувати її як джерело плотського і духовної насолоди. Сьогодні вже загальноновизнано, що задоволення сексуальної потреби займає своє законне і не останнє місце в повноті прояву людської сутності, а блокада цієї життєво важливої потреби призводить до важких спотворень особистості, серйозним психічним і психосоматичних розладів. Можливість жити нормальним статевим життям, мати регулярні статеві стосунки визнається однією з передумов здорового способу життя. Зайве говорити, що ця функція для молоді сім'ї виключно значима. Слід зауважити також, що навіть просте спілкування приносить величезне задоволення, радість пізнання, відчуття себе коханою, фізично привабливим. [9, С. 89]

1.3. Поняття гендеру та копінг-стратегій. Сучасні дослідження копінг-стратегій міжособистісних відносин з позиції гендерного підходу.

Термін «гендер» з'явився порівняно недавно, в 1975 році, це було викликано чітким розмежуванням конституціональних і соціокультурних аспектів у розрізненні чоловічого і жіночого, пов'язуючи їх з поняттями статі і гендеру.

Існує декілька визначень терміну гендер, але суттєвої різниці вони не мають. Сучасний філософський словник визначає «гендер» у двох значеннях: загальному – різниця між чоловіками і жінками за анатомічною статтю; соціологічному – соціальний поділ, який часто ґрунтується на анатомічній статі, але не обов'язково з ним співпадає [10, С. 368]. Енциклопедичний словник з соціології визначає «гендер» як поняття, яке позначає соціальні очікування представників різної статі одна від одної [10, С. 368]. Соціолог Е. Гіденс, наприклад, так трактує гендер: “Ми вживаємо термін стать, коли йдеться про прикметні фізичні ознаки людського тіла, і термін гендер у випадку психологічних, соціальних та культурних відмінностей між чоловіками й жінками. Різниця між статтю і гендером має фундаментальний характер, бо багато відмінностей між чоловіками й жінками мають небіологічне походження” [10, С. 368]. Дослівно термін "Гендер" з англійської мови перекладається як рід у лінгвістичному сенсі цього слова. У соціальних науках цей термін вперше вжив американський психоаналітик Роберт Столлер у праці "Стать і Гендер" [10, С. 368].

Підходи до розуміння гендера за Д. В. Воронцовим:

1. Статеворольовий підхід зводить гендер до одного з його соціально-психологічних проявів — гендерних стереотипів (схем сприйняття), при цьому таке тлумачення відповідає початковому розумінню гендера як соціальної надбудови над біологічною статтю [11, С. 26];

2. Соціально-конструктивістський підхід розглядає відносини між чоловіком та жінкою перш за все як соціо-культурно сконструйовані, акцент

при цьому робиться на владних відносинах між чоловіком та жінкою, у той час як біологічні відмінності вважаються другорядними. [11, С. 26].

М.С. Боровцова [12, С. 6–12] визначає 4 основні теоретико-методологічні підходи до тлумачення гендеру, що склалися на сьогодні:

- гендер як соціальний феномен, тобто як дійсність міжстатевих стосунків, виражена у міжособистісних, соціально-економічних, правових, політичних відносинах (Н.Абубакірова, Т. Бендас, Д. Воронцов, Н. Городнова, Н. Лавриненко, О. Лосєва, Т. Мельник, Р. Петрова, Р. Столер та ін.);

- *гендер* як культурний феномен, тобто як уявне, символічне, фантазматичне уявлення про дійсність міжстатевих стосунків, висловлене у дискурсах літературного, зображального, кінематографічного мистецтва, ЗМІ і реклами, імперативах гендерної ідеології (С. Бем, В. Брайсон, Б. Елліот, Д. Коновалов, В. Менжулін, К. Трофимова, Р. Хаббард, Ю. Шабаліна та ін.);

- *гендер* як когнітивний феномен, тобто як те, що мислиться про чоловіків та жінок, і те, відносно чого мислиться про себе як про чоловіка чи про жінку (В. Кириченко, Д. Майєрс, О. Містрюкова, Н. Приходькіна та ін.);

- *гендер* як особистісний дискурс, тобто як засіб означення статі, її висловлення, вираження, поведінкового здійснення (К. Вест, Д. Зіддерман, Ю. Маслова, Н. Чодороу та ін.) [12, С. 6–12]

Відомий опис розуміння гендеру дала Джоан Скотт [13, С. 140]. Вона писала: «Тоді виходить, що гендер є соціальною організацією статевих відмінностей. Але це не означає, що гендер відображає або виходить з певних і природних фізичних відмінностей між чоловіками і жінками; радше гендер є знанням, яке створює значення для тілесних відмінностей ...». [13, С. 140]

Саме розуміння тіла виявляється культурною інтерпретацією свого часу, культури, ціннісного ідеалу. Тілесність маркується культурними фактами, а не навпаки. Гендер в такому випадку не зводиться до індивідуальних стереотипів свідомості і поведінки, залежних від ділення людей на чоловіків і жінок, а залежить від культурних інтерпретацій тіла, від розуміння тілесності. «Тіло» не йде з феміністської теорії, але по-різному тлумачиться, в тому числі на різних

витках історії, але є не менш важливим елементом у розумінні поділу людей на чоловіків і жінок.

Стать і гендер - не взаємодоповнюючі категорії і соціальні конструкти людської сексуальності [14]. Термін «стать» робить акцент на біологічних підставах психологічних відмінностей і зводить все різноманіття до того чи іншого будовою геніталій, тоді як термін «гендер» підкреслює соціокультурне походження психологічних відмінностей.

Питання термінології ще не до кінця зруйнований вченими, однак можна зробити висновок про те, що доцільно використання поняття «стать» тільки як демографічної категорії, засновану на біологічному полі, а інших випадках застосовувати термін «гендер», у зв'язку зі змістом, що відображає соціально обумовлену природу чоловічого і жіночого. Гендер - одна з базових характеристик особистості, які обумовлюють психологічний і соціальний розвиток людини. Багатокомпонентна структура гендеру визначається чотирма групами характеристик, зазначає Д. Майєрс: біологічна стать, гендерні стереотипи, гендерні норми, гендерна ідентичність [14].

У своїй книзі «Гендерна психологія» Ш. Берн [15, С. 256] відмічає, що важливою складовою процесу соціалізації є статево - рольова соціалізація, що включає в себе процеси формування психологічної статі, психічних статевих відмінностей і статево - рольової диференціації. Диференціація діяльності, статусів, прав та обов'язків індивідів в залежності від їх статевої приналежності відноситься до категорії «гендерна роль». Гендерні ролі виражають певні соціальні очікування, проявляються в поведінці. Гендерні ролі завжди пов'язані з певною нормативною системою, яку особистість засвоює і переломлює у своїй свідомості та поведінці. Частина цих норм впроваджується в свідомість через телебачення і популярну літературу, ряд інших ми отримуємо у вигляді настанов батьків чи відчуваючи несхвалення з боку суспільства. Тобто, у своїх роботах Ш. Берн підкреслює, що поділ людей на чоловіків і жінок є центральною установкою сприйняття нами відмінностей, наявних у психіці та поведінці людини. Багато хто вважає, що ці відмінності пов'язані з

генетичними, анатомічними і фізіологічними особливостями чоловічого й жіночого організму. Ідея протилежності чоловічого і жіночого начал зустрічається в міфах і традиціях усіх відомих товариств. Вона закріплена в різноманітних соціальних інститутах (таких, як сім'я, армія). Але факт тілесного несумісництва чоловіків і жінок ще не говорить про те, що саме звідси походять і спостерігаються відмінності між ними. Крім конституціонального боку ці відмінності мають соціокультурний контекст: вони відображають те, що в даний час в даному суспільстві вважається властивим чоловікові, а що жінці [15, С. 256].

Формування особистості з точки зору гендерної психології здійснюється в рамках гендерної соціалізації.

Гендерна соціалізація - процес, за допомогою якого людина навчається моделям поведінки в суспільстві, цінностям, відповідним поняттям «чоловіче» і «жіноче». Процеси гендерної соціалізації розглядаються в контексті різних концептуалізацій, підкреслюють Т.С. Баранова, М.М. Богомолова, В.М. Павленко [16, С. 147]. По-перше, в концепціях, розроблених в рамках відомих психологічних орієнтацій - це теорії соціального навчання, моделювання, статевої типізації та теорія когнітивного розвитку. По-друге, у спеціально розроблених концепціях для пояснення механізмів засвоєння статевої ролі дітьми в процесі соціалізації: це такі теорії, як нова психологія статі і теорія гендерної схеми.

Гендерна соціалізація — це процес засвоєння гендерних (соціостатевих) ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок [16, С. 147]. Загалом гендерна соціалізація проявляється як тенденція з дитинства готувати хлопчиків і дівчаток до різного суспільного ставлення та можливостей, що, в свою чергу надасть їм у майбутньому різні ступені суспільного впливу та влади, залежно від статі. Гендерна соціалізація має особливості і специфічні труднощі у чоловіків та жінок [16, С. 147].

З першими проявами усвідомлення себе представниками певної статі дитина пов'язує це з цілою низкою ознак: з одягом, правилами поведінки,

проявами почуттів. В процесі гендерної соціалізації велику роль відіграють батьки, сімейне оточення. Гендерні ролі батьків - найперший зразок гендерної поведінки для дітей, які часто будують власну гендерну ідентичність згідно з батьківськими моделями життя. Інколи життєвий сценарій дітей повторює сценарій батьків, тому що дитина вирішила "Буду таким як тато (мама)" [16, С. 147].

Діти багато в чому копіюють ставлення батьків один до одного, формуючи стиль стосунків з протилежною статтю. Якщо дитина виховується у неповній сім'ї, це призводить до прогалин у гендерному розвитку особистості дитини. Такі діти часто не отримують повного досвіду міжгендерних стосунків, що може позначитися на формуванні гендерних ролей та гендерної ідентичності, спричинити проблеми при створенні в майбутньому власної сім'ї. [16, С. 147].

На думку Легеніна Т.Б. [17, С. 30] гендерна соціалізація означає процес освоєння людьми соціально-статевих ролей. У цьому процесі бере участь сама людина, ідентифікуючи себе з хлопчиками (чоловіками) або дівчатками (жінками). (Наприклад: «я — дівчинка, а дівчатка мають бути гарними, акуратними, скромними.). Тобто осмислення певних моделей чоловічої і жіночої поведінки, відповідних до них цінностей, поглядів, норм поведінки, а також появи відповідних стереотипів. Іншими словами, йдеться про те, як люди стають «чоловіками» і «жінками» [17, С. 30]

Виходячи з даної соціальної термінології, відзначимо, що важливими інститутами, що беруть участь в гендерній соціалізації, є:

- сім'я (дівчинка наслідує приклад матері, отримує уявлення про «жіночі» обов'язки по обслуговуванню членів сім'ї, про норми дівочої поведінки, а хлопчик — відповідно, наслідує приклад батька, виконує «чоловічі» обов'язки, отримує уявлення про норми дозволеного чоловікам);
- школа (педагоги, підручники, відтворюючі гендерно-традиційні установки, різні програми для дівчаток і хлопчиків);

- різноманітні установи (наприклад: магазин, що пропонує різний одяг, приладдя, іграшки для дівчаток і хлопчиків);
- ЗМІ (відтворення гендерно-традиційних ролей, образів.) [по 18, С. 140-142].

Передумовою конструювання гендеру та гендерної поведінки є гендерні стереотипи – уявлення про якості і норми поведінки чоловіків і жінок. Розуміння гендерного стереотипу надзвичайно важливо, оскільки кожна людина, незалежно від його гендерної приналежності, є індивідуальністю, зі своїм набором психологічних якостей і властивостей, співвідношенням маскулінності і фемінності у психіці, дозволить кожній індивідуальності і суспільству в цілому стати більш продуктивним, розвиваючимся і гармонійним в будь-якій сфері діяльності. [19, С. 23–31].

Російська дослідниця І. С. Клецина [20, С. 188–202] виокремлює кілька груп гендерних стереотипів, а саме:

- стереотипи маскулінності-фемінності;
- стереотипи уявлень про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками;
- стереотипи за специфікою змісту праці [20, С. 188–202.].

Гендерні стереотипи формуються, як вважають дослідники, починаючи з раннього дитячого віку в процесі так званої соціалізації – засвоєння пануючих в даному культурному середовищі уявлень про правильну поведінку, розподіл здібностей і обов'язків тощо. Підсумком соціалізації є освоєння певної соціальної ролі [21, С. 16-17].

Гендерна ідентичність - це аспект самосвідомості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі. Тобто, у будь-якому суспільстві від різностатевих дітей чекають різної поведінки і по-різному поводяться з ними, згідно з цим в будь-якому суспільстві хлопчики і дівчатка ведуть себе по-різному. З моменту народження на основі особливостей дитині приписується акушерська або паспортна стать. Гендерна соціалізація дитини починається буквально з моменту народження, коли батьки та інші дорослі,

визначивши стать дитини починають навчати його гендерної ролі хлопчика чи дівчинки. Первинне уявлення про власну статеву приналежність формується у дитини в півтора року. Отже, з віком гендерна ідентичність розвивається, відбувається розширення її обсягу та ускладнення структури. Гендерна ідентичність дорослої людини являє собою складно-структуроване утворення, що включає крім усвідомлення власної статевої приналежності, сексуальну орієнтацію, «сексуальні сценарії», гендерні стереотипи і гендерні переваги, вважає І.С. Кон [23, С. 564]. На думку Ш. Берн гендерна ідентичність - це особливий вид соціальної ідентичності, співіснує в самосвідомості людини в єдності з уявленнями про професійний, сімейний, етнічний, освітній та іншими статусами [15, С.146]. Гендерна ідентичність є продуктом соціального конструювання. Вона починає формуватися з народження дитини, коли на підставі будови його зовнішніх статевих органів визначається його стать. З цього починається процес гендерної соціалізації, в ході якого дитину цілеспрямовано виховують таким чином, щоб вона відповідала прийнятим у даному суспільстві уявленням про «чоловіче» і «жіноче».

Нині можна виділити низку теоретико-методологічних підходів до тлумачення гендерної ідентичності, які співіснують у науковій літературі:

Свідомісний підхід: гендерна ідентичність розглядається як аспект самосвідомості або акт усвідомлення.

Викладеними у свідомісному підході є, зокрема, теоретичні ідеї Н.Смелзера [24, С. 63-67], який вважає гендерну ідентичність одним з чотирьох компонентів статевої самосвідомості (поряд з біологічною статтю, гендерними ідеалами і сексуальними ролями). Гендерна ідентичність, на думку Н.Смелзера, «пов'язана з нашим уявленням про свою стать - з тим, чи відчуваємо ми себе насправді чоловіком або жінкою. Усвідомлення людиною своєї статі не завжди відповідає її біологічній статі». У роботах Б.Елліот [25] гендерна ідентичність трактується як «усвідомлення приналежності до однієї із двох статей, усвідомлення-осягнення, яке з часом стає досить складним». Російська дослідниця С.Бутковська [26, С. 34] розуміє гендерну ідентичність як

«усвідомлення свого зв'язку з культурними визначеннями чоловічності і жіночності. Це поняття охоплює суб'єктивний досвід і являє собою психологічну інтеріоризацію чоловічих і жіночих рис у процесі взаємодії Я та інші». Серед вітчизняних дослідників свідомісний підхід розробляє Н.Городнова [27, С. 36-39], яка визначає, що «гендерна ідентичність як усвідомлення і переживання індивідом своєї позиції Я по відношенню до певних взірців-еталонів статі є одним з основних стрижнів свідомості особистості».

Самісний підхід: гендерна ідентичність розглядається як аспект, прояв або умовний компонент самості, Я, особистісної ідентичності.

Доречним прикладом самісних уявлень про сутність гендерної ідентичності може стати теоретична розробка російських дослідників О. Соколової, Н. Бурлакової та Ф. Леонтіу: «гендерна, або статева, ідентичність розуміється нами як окремий випадок особистісної самоідентичності, завдяки якій виникає суб'єктивне «почуття статі», розвиваються моделі поведінки за маскуліним або фемініним типом і реалізуються бажані вибори сексуального партнера» [28, С. 3-16]. На думку російської дослідниці А. Чекаліної [29, С. 107], гендерна ідентичність - «це суттєве, постійне Я, суб'єктивне поняття про себе, відчуття власної приналежності до чоловічої або жіночої статі». І.Рубін [30, С. 109] відводячи гендерному аспекту чільне місце у особистісній ідентичності, зазначає втім, що: «побудована на взаємовиключенні гендерна ідентичність не лише не виражає природної відмінності, але і пригнічує будь-яку природну подібність двох статей».

Статусно-рольовий підхід: гендерна ідентичність розглядається як спосіб і умова організації поведінки з відтворення жіночності чи чоловічності, «дрес-код» до лав жінок або чоловіків як соціальної групи.

Наприклад, дослідниця Дж. Батлер [31, С. 329] підкреслює, що саме виконання гендерних ролей є джерелом становлення гендерної ідентичності, і зазначає, що «не існує гендерної ідентичності до і окремо від проявів гендера; ця ідентичність перформативно конституюється тими її «проявами», які

вважаються результатом її існування». Вітчизняний розробник рольової теорії особистості П.Горностай [32, с.122] переконаний, що «гендерна ідентичність полягає у переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм та стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або приписаних представникам певної статі суспільно-історичною або соціокультурною ситуацією)» До статусно-рольового підходу до розуміння гендерної ідентичності ми відносимо також напрацювання В. Москаленко та В. Романової [33, С. 109], де зазначено, що «зріла гендерна ідентичність - це статус людини, яка на основі самостійного рішення й висновків досягла стабільного визначення й усвідомлення себе як чоловіка або жінки, прийняла себе цілком через гендерну поведінку, яка відповідає її біологічній статі». У багатовимірній моделі гендеру вітчизняної дослідниці С.Іванченко [34] гендерна ідентичність - як психологічний рівень функціонування гендеру - також прирівнюється до статево-рольової ідентичності.

Буттєвий підхід: гендерна ідентичність розглядається як спосіб організації суб'єктивного гендерного простору особистісної буттєвості, завжди тлумачена як гендерна ідентичність особистості.

Буттєвий підхід у гендерній психології розробляє російська дослідниця Л. Ожигова [35, С. 15], яка для визначення структурного аспекту гендерної ідентичності особистості вводить поняття «об'єктивний гендерний простір» і «суб'єктивний гендерний простір» особистісної буттєвості: «об'єктивний гендерний простір особистісної буттєвості - це власне гендер або складна динамічна система зовнішніх біосоціокультурних факторів, що передують розвитку психічних явищ і станів і фіксуються в наступних фактах буття особистості: середовище - гендерні стереотипи і еталони, організм - гендерна тілесність, діяльність - гендерні ролі». У психологічному (суб'єктивному) просторі гендер як засвоювана зовнішня даність оформлюється в гендерну ідентичність, де три простори особистісної буттєвості відтворюються як взаємопов'язані, взаємопроникні простори в дієвому і смисловому прошарку: в

гендерних уявленнях про себе, гендерній самооцінці, гендерних планах і структурах поведінки».

Окрім визначення теоретико-методологічних підходів до розуміння гендерної ідентичності, які співіснують нині в науковій літературі і відображують змістовий аспект даного явища, нами були проаналізовані підходи до опису динаміки цього явища. У результаті даного аналізу ми дійшли висновку, що, незважаючи на посилення інтенсивності гендерних досліджень, вони в тій чи іншій мірі пролягають у трьох напрямках, виділених О. Івановою [36, С.312-345.]

Копінг-стратегії - широке поняття з довгою і складною історією [77, С.87-127]. Поняття копінг вперше було введено Р.Лазарусом і С.Фолкманом в рамках транзактної моделі стресу. Відповідно до цієї моделі, стрес і пережиті емоції є результатом взаємодії середовищних процесів і людини. Відносний сенс емоції (загроза, втрата, кинутий виклик, вигода) залежить як від контексту, так і від оцінки ситуації людиною і взаємодії цих двох факторів, так званого «потoku дій і реакцій». Під копінг розуміються «постійно змінюючі когнітивні і поведінкові способи подолання специфічних зовнішніх і внутрішніх вимог, які оцінюються людиною як значні або перевершують його можливості» [84].

У теорії копінг-поведінки, заснованої на роботах когнітивних психологів Лазаруса і Фолькмана (Lazarus R., Folcman S., 1984, 1987), виділяються базисні копінг-стратегії: «дозвіл проблем», «пошук соціальної підтримки», «уникнення» і базисні копінг-ресурси: Я-концепція, локус контролю, емпатія, аффіліація і когнітивні ресурси. Копінг-стратегія вирішення проблем відбиває здатність людини визначати проблему і знаходити альтернативні рішення, ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями, тим самим сприяючи збереженню як психічного, так і фізичного здоров'я. Копінг-стратегія пошуку соціальної підтримки дозволяє за допомогою актуальних когнітивних, емоційних і поведінкових відповідей успішно впоратися зі стресовою ситуацією. Відзначаються деякі статеві та вікові відмінності в особливостях

соціальної підтримки. Зокрема, чоловіки частіше звертаються за інструментальною підтримкою, а жінки - як за інструментальною, так і за емоційною. Молоді клієнти найбільш важливим у соціальній підтримці вважають можливість обговорення своїх переживань, а літні - довірчі відносини. Копінг-стратегія уникнення дозволяє особистості зменшити емоційна напруга, емоційний компонент дистресу до зміни самої ситуації. Активне використання індивідом копінг-стратегії уникнення можна розглядати як переважання в поведінці мотивації уникнення невдачі над мотивацією досягнення успіху, а також як сигнал про можливі внутрішньоособистісних конфліктах.

В даний час під копінгом розуміють, як правило, довільні і свідомі дії, хоча деякі дослідники у віковій психології дотримуються більш широкого визначення. В останньому випадку до копінг відносяться всі прояви регуляції емоційного стану, включаючи ті мимовільні процеси, які обумовлені відмінностями в темпераменті і звичній поведінці [81, С.87-127].

В цілому копінг - це мінливі процеси. Стійкі патерни копінгів формують копінг-стратегії, або особистісні стилі [83, С.9]. За результатами факторного аналізу було виділено два види копінгів: *проблемно-орієнтовані* (спрямовані на подолання самого джерела стресу) і *емоційно-орієнтовані* (спрямовані на подолання емоційного збудження, викликаного стрессором). Останнім часом обидва види копінгів частіше розглядаються в контексті емоційної регуляції: пусковим механізмом активних дій завжди служить емоційне збудження, викликане стрессором [85, С.287-313].

Поняття «копінг» інтерпретується по-різному в різних психологічних школах.

Перший підхід - неопсихоаналітичний. Копінг-процеси розглядаються як его-процеси, спрямовані на продуктивну адаптацію особистості у важких ситуаціях. Функціонування копінг-процесів передбачає включення когнітивних, моральних, соціальних та мотиваційних структур особистості в процесі подолання з проблемою. У разі нездатності особистості до адекватного

подолання проблеми включаються захисні механізми, що сприяють пасивній адаптації. Такі механізми визначаються як ригідні, дезадаптивні способи «совладання»(рус слово) з проблемою, що перешкоджають адекватну орієнтацію індивіда в реальній дійсності. Інакше кажучи, копінг і захист функціонують на підставі однакових его-процесів, але є різноспрямованими механізмами в подоланні проблем [52, С.45].

Другий підхід визначає копінг як якості особистості, що дозволяють використовувати відносно постійні варіанти відповіді на стресові ситуації. А. Біллінгс і Р. Моос виділяють три способи совладання зі стресовою ситуацією.

1. Копінг, націлений на оцінку, - подолання стресу, що включає в себе спробу визначити значення ситуації і ввести в дію певні стратегії: логічний аналіз, когнітивна переоцінка.
2. Копінг, націлений на проблему, - совладання зі стресом, має метою модифікувати, зменшити або усунути джерело стресу.
3. Копінг, націлений на емоції, - подолання стресу, що включає в себе когнітивні, поведінкові зусилля, за допомогою яких людина намагається зменшити емоційну напругу і підтримати афективний рівновагу [84].

Оскільки поняття копінг-стратегій і захисних механізмів особистості розвивалися в рамках різних психологічних традицій, досить важливе питання про їх взаємозв'язок і відмінності. П.Крамер [80.] виділяє два основних критерії, що відрізняють копінг-стратегії і захисні механізми: (1) усвідомлений / несвідомий характер і (2) довільна / мимовільна природа процесів. Згодом був запропонований ще один критерій: спрямованість на спотворення / перегляд стану [82, С. 287–296]. Спотворення (искажение) має на увазі зміну установок, викликане неусвідомленим бажанням їх відкинути і підпорядковано уникнути негативних емоцій. Перегляд стану - зміна установок, викликане усвідомленим бажанням їх відкинути і підпорядковано мети «епістемічної точності», іншими словами, цілі максимально точного відображення реальності. Використовуючи копінг-стратегії, людина відкидає або спотворює певне уявлення (наприклад, «я невдаха»), якщо і тільки якщо перевірка доступних доказів переконує його, що

це подання помилкове або принаймні недоказове. В інших випадках вона постарается прийняти його.

Зрозуміло, у випадку копінг-стратегій людина може помилятися, проте її дії управляються метою наближення до реальності. У цьому випадку завжди присутнє визнання проблеми як проблеми, не важливо, вирішуваною вона є чи ні. При захисних механізмах людина не «перевіряє» реальність, а змінює свій стан незалежно від неї, щоб зменшити негативні емоції. Відповідно до цієї точки зору, емоційно-орієнтовані копінгі - неоднорідне поняття. З одного боку, вони включають ряд феноменів, пов'язаних з униканням або мінімізацією проблеми, - зменшення негативних емоцій. Тоді до них відносяться класичні захисні механізми - заперечення, придушення, раціоналізація і т.п. З іншого боку, до них відносяться власне копінг-стратегії, спрямовані на прийняття проблеми та пов'язаних з нею емоцій. Більш диференційований, хоча схожий методологічно, підхід пропонується в роботі І.Р.Абітова [1] де виділяються такі параметри порівняння, як особливості мети (адаптація - комфортність стану), характер пристосування (активне - пасивне), ступінь усвідомленості (усвідомлене зміну ситуації - несвідоме реагування на загрозу), можливість корекції (навчання - усвідомлення).

Принципово іншу точку зору на проблему співвідношення захисних механізмів і копінг-стратегій запропонував Дж.Вейллант [87, С.89-98]. З його точки зору, доцільно виділяти три класи копінг-стратегій в їх широкому розумінні. До першої групи належать стратегії, пов'язані з отриманням допомоги та підтримки від інших людей, - пошук соціальної підтримки. До другої групи належать усвідомлені когнітивні стратегії, які люди використовують у важких ситуаціях, - і сюди входять копінг-стратегії в їх традиційному розумінні Р.Лазаруса і С.Фолкмана. Третю групу складають мимовільні психічні механізми, які змінюють наше сприйняття внутрішньої чи зовнішньої реальності з метою зменшити стрес. При цьому Дж.Вейллант виділяє серед цих «психічних механізмів» рівень високоадаптивних захистів, куди відносить передбачення (антиципації), альтруїзм, гумор, сублімацію і

придушення. Ці адаптивні механізми, по-перше, найбільш ефективні з точки зору задоволення людини і, по-друге, припускають можливість усвідомлення своїх почуттів, уявлень та їх наслідків.[83, С.89–98.]

Хоча в більшості випадків основний вплив на результат надають копінг-стратегії перших двох груп, копінг-стратегії третьої групи мають три основні переваги: вони не залежать від освіти та соціального статусу, дозволяють регулювати ситуації, які неможливо змінити, і можуть викликати зміни в реальному світі («перетворюють сталь в золото», як пише автор). Згідно з його дослідженням, використання адаптивних механізмів пророкує краще суб'єктивне здоров'я (аж до 30 років після першої оцінки стану здоров'я), але не пов'язане з погіршенням об'єктивного здоров'я, тобто не погіршує реальну ситуацію.

Протягом усього життя практично кожна людина стикається з ситуаціями, які суб'єктивно переживаються як складні та порушують звичний плін життя. Переживання таких ситуацій часто змінює й сприйняття оточуючого світу, й сприйняття свого місця в ньому. Вивчення поведінки, спрямованої на подолання життєвих складностей в зарубіжній психології проводиться в рамках досліджень, присвячених аналізу «coping»-механізмів чи «copingbehavior». Coping – це індивідуальний спосіб взаємозумовленості людини і ситуації відповідно до її власної логіки, ваги в житті суб'єкта та його психологічних можливостей. Вважається, що головне призначення копіngu зводиться до того, щоб якнайкраще адаптувати людину до вимог ситуації, що дозволить їй оволодіти нею, послабити або пом'якшити ці вимоги, постаратися уникнути або звикнути до них і, таким чином, загасити стресову дію ситуації.

1. Під «копіngом» розуміються постійно змінювані когнітивні, емоційні та поведінкові спроби впоратися зі специфічними зовнішніми чи внутрішніми вимогами, які оцінюються як напруга або/та перевищують можливості людини впоратися з ними [38.].

Проблема копінг-подолання особистості зі складними життєвими ситуаціями виникла в психології в другій половині XX століття. Одним з перших до проблеми копінг-поведінки звернувся А.Маслоу. Поняття «coping» походить від англійського «соре» (долати). В російській психології його перекладають як адаптивна, долаюча поведінка, чи психологічне подолання. Першочергово поняття «копінг-поведінка» використовувалося в психології стресу і було визначене як сума когнітивних та поведінкових зусиль, що витрачає індивід для послаблення впливу стресу. Психологічне призначення копінгу полягає в тому, щоб як можна краще адаптувати людину до вимог ситуації. Р.М.Грановська та І.М.Нікольська відзначають, що поняття копінгу за своїм змістом близьке до поняття психологічного захисту, і основною відмінністю захисних автоматизмів від копінг-стратегій є неусвідомлене включення перших та усвідомлене використання других [38].

Копінг-поведінка виникає, коли людина потрапляє в кризову ситуацію. Будь-яка кризова ситуація передбачає наявність деякої об'єктивної обставини та певного відношення до неї людини в залежності від ступеню її значущості, яка супроводжується емоційно-поведінковими реакціями різного характеру та ступеню інтенсивності. Ведучими характеристиками кризової ситуації є психічна напруга, значущі переживання як особлива внутрішня робота задля подолання життєвих обставин чи травм, зміна самооцінки та мотивації, а також вираження потреби в їх корекції та в психологічній підтримці ззовні.

На думку Ф.Є.Василюка, кризова ситуація як правило, не може бути розв'язана виключно у предметно-практичній і пізнавальній діяльності, в цьому можуть допомогти тільки процеси переживання, тобто подолання, які мають певну специфіку, а саме - подолання кризової ситуації: «Переживання ми розуміємо як специфічну діяльність, особливу роботу з перебудови психологічного світу, яка спрямована на встановлення смислової відповідності між свідомістю і буттям, загальною метою котрої є підвищення рівня усвідомлення життя» [19].

Кожна психологічна форма подолання кризи специфічна, визначається суб'єктивними значеннями ситуації, що переживається, і відповідає переважно

одному із завдань – розв’язати реальну проблему або її емоційно пережити, скоректувати самооцінку або відрегулювати взаємовідносини з іншими людьми.

В психологічній літературі немає загальновизнаної класифікації типів психологічного подолання – вони виділяються дослідниками досить довільно. Проте вважається, що більшість із них побудовано навколо двох запропонованих Лазарусом та Фолкманом модусів психологічного подолання: спрямованого на: 1) розв’язання проблем, 2) зміну власних установок у ставленні до ситуації [84, С.10].

А.Білінг та Р.Мосс пропонують для розгляду три способи психологічного подолання: оцінка ситуації; втручання в ситуацію; уникнення. Останній спосіб може мати свої «гілки» - певні утворення, як, наприклад, самообман. Схожу ситуацію змальовує і П.Віталіано, котрий виокремлює три способи емоційно-орієнтованого психологічного подолання (поряд із проблемно-орієнтованим подоланням). Це – самозвинувачення, яке виражається в самокритиці, повчанні самого себе; уникання, коли людина поводить ся так, ніби нічого не сталося; бажане тлумачення – марні сподівання, коли людина чекає на чудо [38].

Х.Вебер вважає, що основний репертуар способів психологічного подолання включає такі форми: 1) реальне (поведінкове або когнітивне); 2) пошук соціальної підтримки; 3) перетлумачення ситуації на свою користь; 4) психологічний захист та відторгнення проблеми; 5) уникання та ухилення; 6) співчуття до самого себе; 7) зниження самооцінки; 8) емоційну експресію.

В своєму дослідженні ми дотримуємось класифікації копінг-страегій А.Маслоу, згідно якої копінг-поведінка – це форма поведінки, що відображує готовність індивіда вирішувати життєві проблеми; це поведінка, спрямована на пристосування до обставин та передбачене сформоване уміння використовувати певні засоби для подолання емоційного стресу [38]:

1. Стратегія вирішення проблеми – активна поведінкова стратегія, за якої людина намагається використовувати усі наявні у неї особистісні ресурси для пошуку можливих способів ефективного вирішення проблеми.

2. Стратегія пошуку соціальної підтримки – активна поведінкова стратегія, за якої людина для ефективного вирішення проблеми звертається за допомогою та підтримкою до оточуючого її середовища: родини, друзям, значимим іншим.

3. Стратегія уникання – поведінкова стратегія, за якої людина намагається уникнути контакту з оточуючою її дійсністю, піти від вирішення проблеми. Людина може використовувати пасивні способи уникання, наприклад, хвороба чи вживання алкоголю, наркотиків; може зовсім «піти від вирішення проблем», використавши активний спосіб – суїцид [10, С. 3–18.].

Стратегія уникання – одна із ведучих поведінкових стратегій при формуванні дезадаптивної, псевдодолаючої поведінки. Вона спрямована на подолання або зниження дистресу людиною, яка знаходиться на більш низькому рівні розвитку. Використання цієї стратегії обумовлене недостатністю розвитку особистісних копінг-ресурсів та навиків активного вирішення проблеми. Проте вона може носити адекватний чи неадекватний характер в залежності від конкретної стресової ситуації, віку та стану ресурсної системи особистості.

Найбільш ефективним є використання усіх трьох поведінкових стратегій, в залежності від ситуації. В деяких випадках людина може самотійно впоратися з виникаючими труднощами, в інших їй необхідна підтримка оточуючих, в третіх вона просто може уникнути зіткнення з проблемною ситуацією, заздалегідь обміркувавши негативні наслідки [38].

Також нам вважається доцільною класифікація копінг-стратегій для ситуації досягнення та для афіліативної ситуації, що розроблена в 1995 році фінськими вченими [54, С. 20—30]:

- Стратегії для ситуації досягнення:

1. Очікування успіху - мається на увазі те, що людина сподівається на успіх та не хвилюється з приводу можливої невдачі.

2. Нерелевантна поведінка, за якої людина більш схильна до поведінки, яка перешкоджає вирішенню задачі, ніж до поведінки, що допомагає виконанню завдання. Це так зване поведінкове самоперешкоджання.

3. Пошук соціальної підтримки – тобто схильність індивіда шукати соціальної підтримки в інших людях.

4. Рефлексивне мислення, що виражає схильність суб'єкта до рефлексії, тобто плануванню, обмірковуванню наперед своїх вчинків, виваженню різних варіантів рішень при зіткненні з вибором чи проблемою. Іншими словами це – когнітивне планування в ситуації досягнення.

5. Підкорення собі ситуації, тобто впевненість людини в тому, що вона особисто контролює ситуацію, а не зовнішні фактори, випадок чи інші люди впливають на неї. В протигагу цьому може бути описана безпомічність.

- Стратегії для афіліативної ситуації:

6. Очікування успіху - коли людина сподівається на успіх та не хвилюється з приводу можливої невдачі в ситуації міжособистісної взаємодії.

7. Нерелевантна поведінка, за якої людина частіше схильна до поведінки, яка перешкоджає в ситуації міжособистісної взаємодії. Такий тип поведінки пізніше буде використаний для виправдання невдачі. Це так зване поведінкове самоперешкоджання в афіліативному контексті.

8. Уникання - це тенденція уникати соціальної ситуації та почуття хвилювання і дискомфорту в ній.

9. Орієнтація на підкорення собі ситуації, тобто впевненість в тому, що особистість сама контролює та впливає на соціальну ситуацію більше, ніж зовнішні чинники, випадок чи інші люди. Знову ж таки протилежністю цьому є безпомічність.

10. Песимізм – маються на увазі випадки, коли людина турбується та постійну думає про можливі невдачі.

Під ситуацією досягнень розуміють ситуацію, де людина знаходиться в таких умовах, в яких їй необхідно досягнути чого-небудь. Під афіліацією розуміють потяг до схожих на себе. Афіліація – це завжди сумісна потреба, котра є в кожній людині [78, С.859–880.].

Стилі реагування є проміжними ланками між стресовими подіями, що трапились та їх наслідками у вигляді, наприклад, тривожності, психологічного дискомфорту, соматичних розладів, що супроводжують захисну поведінку, або ж характерні для стресодолаючого стилю поведінки піднесення та радості від успішного вирішення проблеми.

Стиль реагування навіть у одної людини може змінюватися в залежності від сфери життя, в якій проявляється [20].

Отже, копінг – це індивідуальний спосіб взаємозумовленості людини і ситуації відповідно до її власної логіки, ваги в житті суб'єкта та його психологічних можливостей. Головним призначення копінгу є ефективно адаптування людини до вимог ситуації, що дозволить їй оволодіти нею, послабити або пом'якшити ці вимоги, звикнути до них і, таким чином, уникнути стресової дії ситуації. В психологічній літературі немає єдиної класифікації типів психологічного подолання. Проте вважається, що більшість із них побудовано навколо запропонованих Лазарусом та Фолкманом модусів психологічного подолання: спрямованого на: 1) розв'язання проблем і 2) зміну власних установок у ставленні до ситуації. Одним з перших до проблеми копінг-поведінки звернувся А.Маслоу, який класифікував копінг-стратегії на: стратегію вирішення проблем, стратегію пошуку соціальної підтримки та стратегію уникання проблеми. А.Біллінг та Р.Мосс пропонують для розгляду три способи психологічного подолання: оцінка ситуації, втручання в ситуацію, уникання. Вагомою також є класифікація копінг-стратегій, розроблена фінськими вченими: стратегії в ситуації досягнення – (1) очікування успіху, (2) нерелевантна поведінка, (3) пошук соціальної підтримки, (4) рефлексивне мислення, (5) орієнтація на підкорення собі ситуації; стратегії для афіліативної

ситуації: (6) очікування успіху, (7) нерелевантна поведінка, (8) уникання, (9) орієнтація на підкорення собі ситуації, (10) песимізм.

Т.Зелінська обґрунтувала трикомпонентну структуру особистісної амбівалентності: мотиваційна складова реалізує задоволення відповідно до потреби в афіліації, афективна – виявляється як толерантність чи інтолерантність до фрустрованої потреби, поведінкова – знаходить суб'єктивне утвердження амбітендентності між агресією та доброзичливістю. [63, С.23].

О.Завгородня трактує фемінність і маскулінність як комплексні психологічні характеристики, властиві кожній людині і сутнісно пов'язані з розвитком обдарованої особистості. Розглядаються структура та різні компоненти художньої обдарованості: психомоторний, емоційний, когнітивний, мотиваційний, вольовий. Ставиться питання про взаємодію фемінного і маскулінного аспектів в естетично – творчій позиції художника. [63, С.33].

Висновки до першого розділу

Для досягнення мети дослідження був проведений теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми гендерних особливостей копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї. Було встановлено, що в доступній науковій літературі:

1. Визначено поняття міжособистісних стосунків Андреевої Г.М. та за основні характеристики міжособистісних відносин:

- на думку Г. М. Андреевої природа міжособистісних стосунків істотно відрізняється від природи суспільних стосунків: їх найважливіша специфічна ознака — емоційна основа. Тому міжособистісні стосунки можна розглядати як чинник психологічного “клімату”. Емоційна основа міжособистісних стосунків означає, що вони виникають і складаються на основі певних відчуттів, що народжуються у людей по відношенню один до одного. У вітчизняній школі психології

розрізняються три види, або рівні емоційних проявів особи: афекти, емоції і відчуття. Емоційна основа міжособових стосунків включає всі види цих емоційних проявів.

2. Визначено поняття молодого сім'ї Альошиною Ю.Є. та за її основні характеристики:

- молода сім'я - це сім'я в перші 3 роки після укладення шлюбу (у разі народження дітей - безобмеження тривалості шлюбу) за умови, що жоден з подружжя не досяг 30-річного віку. Таким чином, шлюб повинен бути першим; тривалість спільного життя до 3 років; межа віку подружжя від 18 до 30 років. Соціально-економічна криза в країні, слабкість державної політики, яка не сприяє зміцненню шлюбно-сімейних відносин, призводить до того, що найбільший відсоток розлучень приходить на сім'ю, яка прожила менше 3 - 5 років. Сім'я як спільність людей, пов'язаних відносинами подружжя, батьківства, спорідненості, спільного домогосподарства, виконує найважливіші соціальні функції, основними з яких є: генеративна (репродуктивна), психологічна (психотерапевтична), соціально-культурна, економічна і господарсько-побутова, комунікативна, гедоністична.

3. Визначено поняття гендеру, С. Бем як культурний феномен, тобто як уявне, символічне, фантазматичне уявлення про дійсність міжстатевих стосунків, висловлене у дискурсах літературного, зображального, кінематографічного мистецтва, ЗМІ і реклами, імперативах гендерної ідеології.

4. Визначено, що копінг – це індивідуальний спосіб взаємозумовленості людини і ситуації відповідно до її власної логіки, ваги в житті суб'єкта та його психологічних можливостей. Головним призначення копіngu є ефективне адаптування людини до вимог ситуації, що дозволить їй оволодіти нею, послабити або пом'якшити ці вимоги, звикнути до них і, таким чином, уникнути стресової дії ситуації. В психологічній літературі немає єдиної класифікації типів психологічного подолання. Проте вважається, що більшість

із них побудовано навколо запропонованих Лазарусом та Фолкманом модусів психологічного подолання: спрямованого на: 1) розв'язання проблем і 2) зміну власних установок у ставленні до ситуації.

5. Аналіз літератури показує, що відсутні наступні напрямки досліджень: визначення характеру зв'язку гендерних стереотипів у соціальних групах та у сім'ях зокрема, визначення характеру впливу гендерних стереотипів на вибір позицій в системі господства та починений і визначення характеру впливу ГС на формування та розвиток міжособистісних відносин в соціальних групах та в сім'ї зокрема.

Все вищеназване дає можливість сформулювати тему емпіричного дослідження та визначити його задачі.

РОЗДІЛ 2. НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'Ї

2.1. Мета і завдання емпіричного дослідження

Аналіз наукової літератури дозволяє конкретизувати мету та завдання емпіричного дослідження.

Мета емпіричного дослідження – прослідити закономірності впливу гендерних стереотипів на формування копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодих сім'ях.

Завдання емпіричного дослідження:

1. Визначити характер гендерних стереотипів у представників молодих сімей.
2. Визначити характер зв'язку гендерних стереотипів з (вписати емпіричні гіпотези) у представників молодих сімей.
3. Визначити характер зв'язку між характером впливу гендерних стереотипів та проявами міжособистісних відносин.
4. Проаналізувати отримані результати та сформулювати висновки.

2.2. Характеристика вибірки учасників дослідження.

У нашому дослідженні прийняло участь 80 чоловік (40 молодих сімей) у віці від 19 до 30 років, які проживають в м. Дніпро та працюють на філії Українського державного центру транспортного сервісу «Ліски» на Придніпровській залізниці. Вибірка є гетерогенною за віковим складом, гетерогенною за статевим складом, гетерогенною за освітнім складом.

Характеристика учасників дослідження за віковим складом.

Характеристика учасників дослідження за віковим складом представлена на рис. 2.2.1. та рис. 2.2.2.

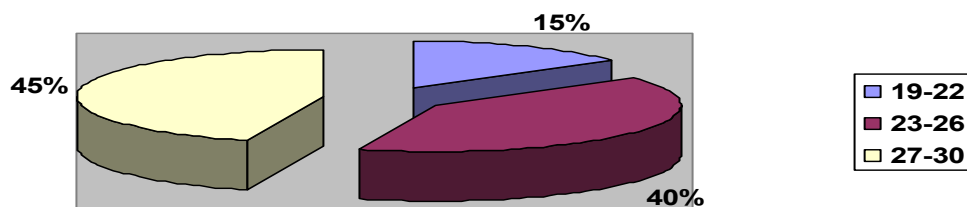

Рис. 2.2.1. Розподіл учасників дослідження чоловічої статі за віком.

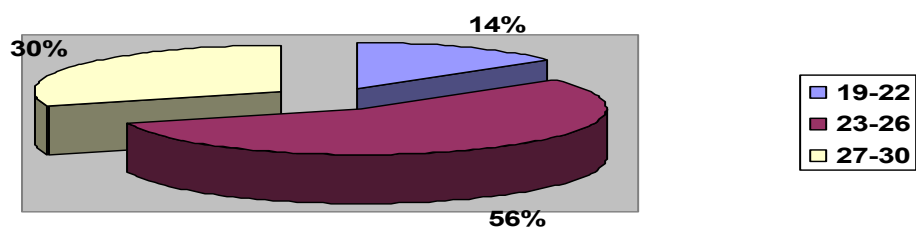

Рис. 2.2.2. Розподіл учасників дослідження жіночої статі за віком.

Характеристика учасників дослідження за освітнім складом.

Характеристика учасників за тендером та освітнім складом представлена на рис. 2.2.3. та 2.2.4.

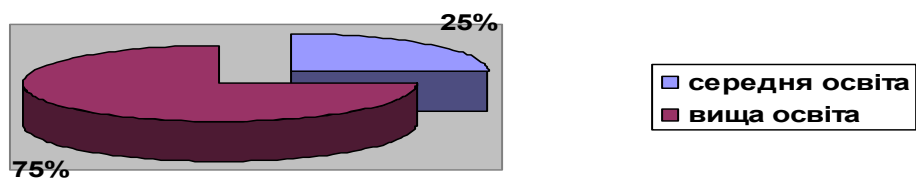

Рис. 2.2.3. Розподіл учасників дослідження чоловічої статі за рівнем освіти.

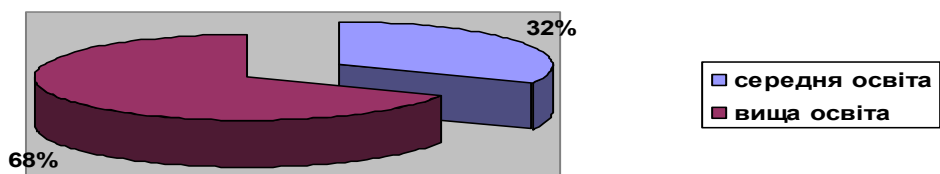

Рис. 2.2.4. Розподіл учасників дослідження жіночої статі за рівнем освіти.

Характеристика учасників дослідження за стажом сімейного життя представлена на рис. 2.2.5.

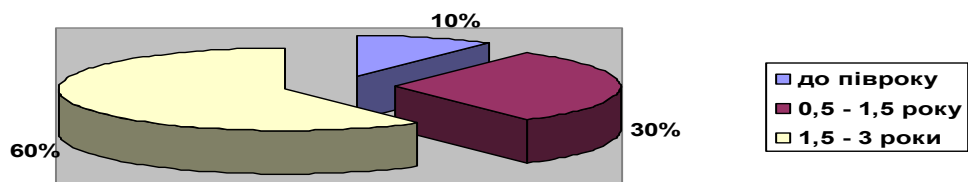

Рис. 2.2.5. Розподіл учасників дослідження за стажом сімейного життя

2.3. Організація та технологія виконання дослідження.

Технологія виконання емпіричного дослідження включає в себе наступні етапи:

1. Підготовчий, який включає в себе уточнення мети та задач емпіричного матеріалу, підбір методичного інструментарію, оформлення вибірки.
2. Етап досліджень, який включає в себе опитування досліджуваних при використанні відібраного психологічного інструментарію.
3. Етап обробки отриманих даних, в ході якого здійснювалося рішення наступних завдань:
 - а. Знаходження зв'язку між характером прояву гендерних стереотипів в парі.
 - б. Виділення підгруп молодих сімей з високим та низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами.
 - в. Знаходження характеру прояву міжособистісних відносин в групах сімей з високим і низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами.
 - г. Аналіз результатів та висновки.
4. Етап написання звіту про проведене емпіричне дослідження та написання висновків.

2.4. Характеристика психодіагностичних методик та математичного апарату, відібраних для проведення дослідження

Щоб досягти поставлених нами цілей дослідження нами були відібрані наступні методики: методика «Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціала» О. Кустової, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, метод діагностики міжособистісних відносин (ДМО) Л. Н. Собчик, методика В. В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні, методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В. В. Бойко, опитувальник «Характер взаємодії подружжя в

конфліктних ситуаціях» Ю.Є. Альошина, Л. Я. Гозман, методика діагностики домінуючої у спілкуванні В. В. Бойко, методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В. В. Бойко.

З нашої точки зору, їх використання дозволить нам сформулювати основні закономірності зв'язку між наявними в сім'ї гендерними стереотипами та характером міжособистісних відносин.

1. Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі.

Методика створена Т. Лірі, Г. Лефоржем, Р. Сазеком в 1954 р. І призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе та ідеального "Я", а також для вивчення взаємин у малих групах. За допомогою даної методики виявляється переважаючий тип відносин до людей в самооцінці.

При дослідженні міжособистісних відносин найбільш часто виділяються два фактори: домінування-підпорядкування і дружелюбність-агресивність. Саме ці фактори визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття. Опитувальник містить 128 оціночних суджень, з яких у кожному з 8 типів відносин утворюються 16 пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності. Методика побудована так, що судження, спрямовані на з'ясування будь-якого типу відносин, розташовані не поспіль, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість визначень. При обробці підраховується кількість відносин кожного типу.

2. Методика В.В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні. Тест спрямований на визначення емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні. Інструкція: читайте судження і відповідайте «так» чи «ні». Сума балів може коливатися в межах від 0 до 25. Чим більше балів, тим очевидніше ваша емоційна проблема в повсякденному спілкуванні.

Методика на виявлення повсякденних проблем в спілкуванні, на скільки емоції заважають знаходити спільну мову при спілкуванні. Методика складається з 25 питань на які потрібно дати відповідь "так" чи "ні". Результат оцінюється за допомогою п'яти шкал - невміння керувати та дозувати емоції,

неадекватний прояв емоцій, невиразність та негнучкість емоцій, домінування негативних емоцій, небажання зближуватись з людьми на емоційній основі. Методика добре доповнює вище приведені, допомагає зрозуміти проблему низького рівня комунікативної компетентності.

3. Методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В.В. Бойко. Методика призначена для оцінки уміння співпереживати і розуміти думки і почуття другого. Емпатія передбачає осмислене уявлення внутрішнього світу партнера про спілкування. Емпатія виникає швидше і легше в разі подібності поведінкових і емоційних реакцій. Оцініть, властиві вам такі особливості, чи згодні ви з твердженнями (відповідь "так" або "ні"). Підраховується число правильних відповідей по кожній шкалі, а потім визначається сумарна оцінка. Оцінки за кожною шкалою можуть варіювати від 0 до 6 балів і вказують на значимість конкретного параметра в структурі емпатії. Оцінки виконують допоміжну роль та інтерпретацію основного показника - рівня емпатії. Сумарний показник теоретично може змінюватися в межах від 0 до 36 балів.

4. Опитувальник «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є.Альошиної.

Опитувальник «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» дозволяє виявити найбільш конфліктогенні сфери подружніх відносин, ступінь згоди (або незгоди) в конфліктних ситуаціях, рівень конфліктності в парі. Методика розроблена Ю.Є. Алешиной і Л.Я. Гозманом. Методика є бланковим тестом-опитувальником, який містить опис 32 ситуацій подружньої взаємодії, які носять конфліктний характер. Як відповідь респондентам (випробуванім) пропонується шкала можливих реакцій на певну ситуацію, в яку закладено дві ознаки: активність чи пасивність реакції і згоду або незгоду з партнером (сторonoю в конфлікті). Лівий полюс шкали - активне вираження незгоди, незгодне нейтральне ставлення, пасивне вираження згоди і, нарешті, правий полюс - активне вираження згоди. Розподілам шкали відповідей приписуються значення в балах відповідно від «-2» до «+2». Стимульний матеріал

розроблений окремо для чоловіків і для жінок. Дослідження проходить кожен з подружжя окремо.

5. Метод діагностики міжособистісних відносин (ДМО) Л.Н.Собчик .

Метод діагностики міжособистісних відносин являє собою опитувальник, в якому короткі характеристики відображають індивідуальний стиль спілкування конкретної людини з оточуючими. Залежно від заданої інструкції методика може виявляти :

- 1) суб'єктивну оцінку «Я» в зіставленні з ідеалом свого «Я" ;
- 2) оцінку інших осіб, включених в експеримент при вивченні малої групи , характеристики яких також можна розглядати в порівнянні з ідеалом ;

Опитувальник методики представлений у вигляді 128 характеристик. Випробуваний повинен на реєстраційній сітці закреслювати хрестом номера, відповідні тим рисам, які він у себе знаходить, залишаючи не закресленими інші номери.

6. Методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В.В. Бойко.

Діагностика ведучої стратегії захисту у спілкуванні з партнером. Для визначення властивої респондентові стратегії психологічного захисту в спілкуванні з партнерами треба підрахувати суму відповідей кожного типу: варіант "а" - миролюбство, варіант "б" - уникнення, варіант «в» - агресія. Чим більше відповідей того або іншого типу, тим чіткіше виражена відповідна стратегія; якщо їх кількість приблизно однакова, значить у контакті з партнерами випробуваний активно використовує різні стратегії захисту своєї суб'єктивної реальності.

7. Методика "Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціала" О. Кустовой.

Гендерні стереотипи вивчаються методом особистісних семантичних диференціалів (ЛСД). Оснащення: бланки опитувальників, ручки або олівці для заповнення, калькулятор для підрахунку результатів.

Порядок роботи:

Етап 1 Характеристика образів «Я» - заповнення бланків.

Етап 2. Обробка даних.

Етап 1 Характеристика образів - Заповнення бланків

У нашому дослідженні досліджуваним пропонується дати характеристику наступним образам: «Ідеальна жінка», «Ідеальний чоловік».

Етап 2. Обробка даних

Всі шкали групуються для аналізу, результати сумуються, обчислюється середній показник для кожної шкали.

У результаті обчислень і порівнянь можна зробити висновки про стереотипність поглядів піддослідних.

Висновки до другого розділу

Проведений теоретичний аналіз методичних підходів до вивчення гендерних особливостей допінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї дозволив виділити найбільш адекватні психодіагностичні методики для проведення емпіричного дослідження.

Для визначення гендерних особливостей психологічних процесів був виділений критерій Стьюдента, а для визначення характеру зв'язку між гендерними стереотипами та копінг-стратегіями міжособистісних відносин – критерій Пірсона.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В МОЛОДІЙ СІМ'Ї.

3.1. Аналіз результатів дослідження за методикою «Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціалу» О. Куствої

На першому етапі дослідження при вирішенні поставлених завдань була здійснена процедура пошуку рівня збігу гендерних стереотипів в молодих сім'ях, для чого була використана методика особистісного семантичного диференціалу, запропонована О.Л. Куствою . Використання даної методики передбачає знаходження значень уявлень подружжя у молодих сім'ях по критеріям «Ідеальний чоловік» та «Ідеальна жінка», а також знаходження зв'язку між цими уявленнями за допомогою критерія Пірсона. Коефіцієнт r_{xy} (міра зв'язку між рядами значень) у данному випадку є величиною, визначившим рівень збігу гендерних стереотипів членів молоді сім'ї відносно уявлень про те, яким повинні бути ідеальний чоловік та жінка. Результати знаходження міри зв'язку між явленнями про ідеальних чоловіка та жінки представлені в таблиці 3.1.1.

Таблиця 3.1.1.

Результати дослідження збігу гендерних стереотипів за допомогою методики "Дослідження гендерних стереотипів методом особистісного семантичного диференціала" в молодих сім'ях.

Індекс сім'ї	Критерій «Ідеальний чоловік»		Критерій «Ідеальна жінка»	
	Коефіцієнт r_{xy}	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами	Коефіцієнт r_{xy}	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами
A1	-0,6	низький	0,3	високий
A2	0,7	високий	0,3	високий
A3	0,4	високий	-0,3	низький
A4	-0,8	низький	-0,4	низький
A5	0	відсутність	-0,2	низький
A6	-0,7	низький	-0,4	низький
A7	0,5	високий	0,3	високий
A8	-0,6	низький	-0,8	низький
A9	-0,5	низький	-0,3	низький
A10	0,2	високий	0,6	високий
A11	-0,8	низький	0,1	високий
A12	-0,4	низький	0	відсутній
A13	0,2	високий	0,4	високий
A14	-0,3	низький	-0,6	низький
A15	0,5	високий	0,3	високий
A16	-0,3	низький	-0,8	низький
A17	-0,6	низький	-0,9	низький
A18	0,4	високий	0,5	високий
A19	-0,7	низький	0,4	високий
A20	-0,4	низький	-0,8	низький
A21	-0,5	низький	-0,3	низький

A22	0	відсутній	-0,3	низький
A23	0,2	високий	0,5	високий
A24	0,6	високий	0,3	високий
A25	-0,3	низький	0,5	високий
A26	-0,3	низький	-0,8	низький
A27	-0,4	низький	0,7	високий
A28	-0,9	низький	-0,4	низький
A29	-0,7	низький	-0,4	низький
A30	0,6	високий	0,3	високий
A31	-0,5	низький	-0,4	низький
A32	0,3	високий	0,4	високий
A33	0,3	високий	-0,6	низький
A34	-0,8	низький	-0,5	низький
A35	-0,4	низький	-0,1	низький
A36	-0,3	низький	-0,3	низький
A37	-0,6	низький	0,4	високий
A38	0,7	високий	0,2	високий
A39	-0,1	низький	-0,4	низький
A40	0,4	високий	0,1	високий

Аналіз результатів, приведених в таблицях, на основі величини коефіцієнту r_{xy} дозволяє виділити сім'ї в яких спостерігається високий рівень зв'язку між гендерними стереотипи та низький рівень між гендерними стереотипи. При цьому величина $r_{xy} > 0$ приймається нами як індикатор високого рівня зв'язку гендерних уявлень в молодих сім'ях, тому що прямий функціональний зв'язок зумовлює при рості одного значення високі показники іншого значення у статистичному ряді. Величина $r_{xy} < 0$ приймається нами як індикатор низького рівня зв'язку гендерних

стереотипів подружжя, оскільки зворотній функціональний зв'язок зумовлює існування при високому показнику одного значення низькі показники іншого значення у статистичному ряді. Величина $r_{xy} = 0$ приймається нами за відсутність зв'язку між гендерними уявленнями. Отже, сімей з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» складає 35,0%, по критерію «Ідеальна жінка» 45,0%. Сімей з низьким значення по критерію «Ідеальний чоловік» складає 60,0%, по критерію «Ідеальна жінка» - 52,5%. Відсутність зв'язку між гендерними уявленнями по критерію «Ідеальний чоловік» у 5% випадків, по критерію «Ідеальна жінка» у 2,5% випадків.

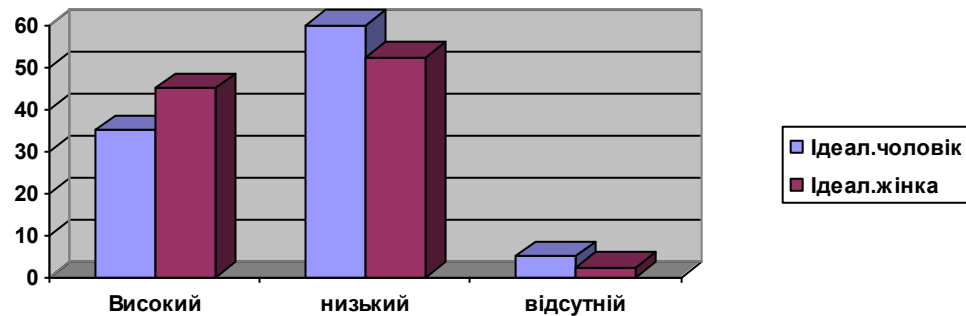

Рис. 3.1.1. Розподіл молодих сімей по рівню зв'язку гендерних стереотипів.

Проаналізував таблицю 2.5.1. ми знайшли співпадіння рівня зв'язку між гендерними стереотипами по різних критеріях у 72,5% випадків.

Також аналіз даних, приведених у таблиці 3.1.1. дозволяє сформулювати уявлення про закономірності формування рівня зв'язку гендерних стереотипів в залежності від стажу сімейного життя.

Розподіл характеру зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» в залежності від стажу сімейного життя представлено на рис 3.1.2.

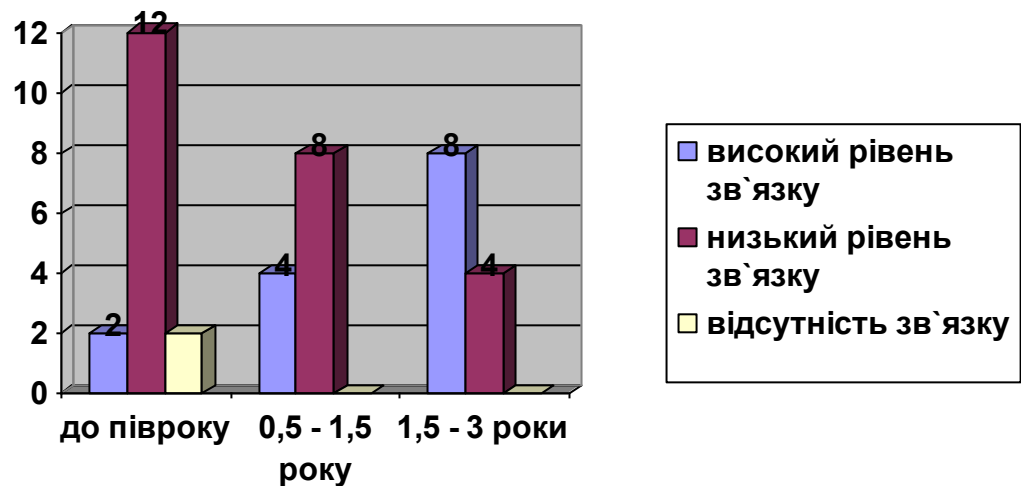

Рис 3.1.2. Розподіл рівня зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» в залежності від стажу сімейного життя

Аналіз даних, які приведені на рис.3.1.2. дає можливість сформулювати наступні ствердження: у нашій вибірці спостерігається зменшення кількості сімей з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» в залежності від стажу сімейного життя: у сегменті сімей, які прожили до півроку кількість сімей, які мають низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» досягає величини 12, у сегменті сімей які прожили 0,5 – 1,5 року кількість сімей, які мають низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» досягає величини 8, у сегменті сімей які прожили 1,5 року та більше кількість сімей, які мають низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» досягає величини 4. У той же час спостерігаємо зріст кількості сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів по критерію «Ідеальний чоловік» в залежності від стажу сімейного життя: у сегменті сімей, які прожили до півроку кількість сімей, які мають високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» досягає величини 2, у сегменті сімей які прожили 0,5 – 1,5 року кількість сімей, які

мають високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» досягає величини 4, у сегменті сімей які прожили 1,5 року та більше кількість сімей, які мають високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» досягає величини 8.

Розподіл характеру зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» в залежності від стажу сімейного життя представлено на рис 3.1.3.

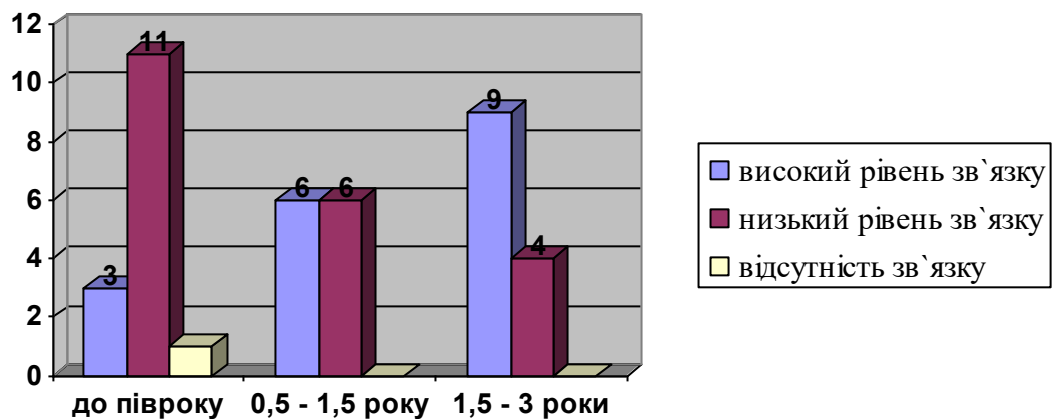

Рис 3.1.3. Розподіл рівня зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» в залежності від стажу сімейного життя.

Аналіз даних, які приведені на рис.3.1.3. дає можливість сформулювати наступні ствердження: у нашій вибірці спостерігається зменшення кількості сімей з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» в залежності від стажу сімейного життя: у сегменті сімей, які прожили до півроку кількість сімей, які мають низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» досягає величини 11, у сегменті сімей які прожили 0,5 – 1,5 року кількість сімей, які мають низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна

жінка» досягає величини 6, у сегменті сімей які прожили 1,5 року та більше кількість сімей, які мають низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» досягає величини 4. У той же час спостерігаємо зріст кількості сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів по критерію «Ідеальна жінка» в залежності від стажу сімейного життя: у сегменті сімей, які прожили до півроку кількість сімей, які мають високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» досягає величини 3, у сегменті сімей які прожили 0,5 – 1,5 року кількість сімей, які мають високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» досягає величини 6, у сегменті сімей які прожили 1,5 року та більше кількість сімей, які мають високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальна жінка» досягає величини 9 сімей.

3.2. Аналіз результатів дослідження за методикою міжособистісних відносин Т.Лірі.

Наступним кроком нашого дослідження стало знаходження закономірностей між рівнем зв'язку гендерних стереотипів і результатами дослідження міжособистісних відносин.

Результати дослідження закономірностей зв'язку гендерних стереотипів та результатів тестування по методиці Лірі представлені в таблицях 3.2.2.

Аналіз даних в таблиці 2.5.2. дає можливість стверджувати:

1. Переважаючим типом відносин в нашій вибірці чоловіків є альтруїстичний, який складає 20,0%, в вибірці жінок – дружелюбний (17,5%) та залежний типи.(17,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає альтруїстичний тип відносин (15%) ,з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає авторитарний тип відносин (12,5%). У жінок з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає дружелюбний тип відносин(10%), з сімей з низьким

рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає залежний тип відносин(12,5%).

2. Наявність співпадіння типів відносин у чоловіків та жінок зустрічається у 7 випадків, що складає 17,5%.

3. Високий рівень зв'язку гендерних стереотипів характеризується типом відносин під назвою дружелюбний (25%), низький рівень зв'язку гендерних стереотипів характеризується агресивним типом відносин (22,5).

На рис. 3.2.4. зображений розподіл рівней зв'язку гендерних стереотипів по переважаючим типам відносин.

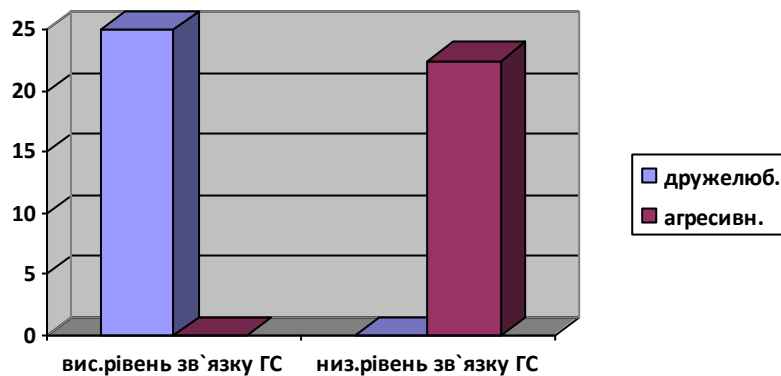

Рис.3.2.4. Розподіл рівней зв'язку гендерних стереотипів по переважаючим типам відносин.

Таблиця 3.2.2.

Результати дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та типом відносин за методикою міжособистісних відносин Т. Лірі.

Індекс сім'ї	Тип відносин		Рівень співпадіння типа відносин	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами у сім'ї	
	Чоловік	Жінка		За критерієм	За критерієм

				«ІЧ»	«ІЖ»
A1	Авторит.	Друж.	0	низький	високий
A2	Дружел.	Альтруїст.	0	високий	високий
A3	Агресивн.	Підозр.	0	високий	низький
A4	Підчин.	Залежн.	0	низький	низький
A5	Егоїст.	Агрес.	0	відсутність	низький
A6	Залежн.	Дружелюб.	0	низький	низький
A7	Дружелюб.	Дружелюб.	1	високий	високий
A8	Авторит.	Агресив.	0	низький	низький
A9	Авторит.	Авторит.	1	низький	низький
A10	Альтруїст.	Підчин.	0	високий	високий
A11	Залежн.	Підчин.	0	низький	високий
A12	Підозр.	Егоїст.	0	низький	відсутній
A13	Альтруїст.	Залежн.	0	високий	високий
A14	Егоїст.	Агресив.	0	низький	низький
A15	Дружелюб.	Підчин.	0	високий	високий
A16	Авторит.	Підозріл.	0	низький	низький
A17	Агресив.	Егоїст.	0	низький	низький
A18	Альтруїст.	Дружелюб.	0	високий	високий
A19	Підчин.	Підозр.	0	низький	високий
A20	Агресивн.	Залежн.	0	низький	низький
A21	Авторит.	Агресив.	0	низький	низький
A22	Егоїст.	Егоїст.	1	відсутній	низький
A23	Дружелюб.	Альтруїст.	0	високий	високий
A24	Альтруїст.	Підчин.	0	високий	високий
A25	Дружелюб.	Залежн.	0	низький	високий
A26	Підчин.	Підозр.	0	низький	низький
A27	Агресив.	Агресивн.	1	низький	високий
A28	Підозріл.	Залежн.	0	низький	низький

A29	Агресивн.	Авторит.	0	низький	низький
A30	Альтруїст.	Дружелюб.	0	високий	високий
A31	Залежн.	Залежн.	1	низький	низький
A32	Альтруїст.	Підчин.	0	високий	високий
A33	Залежн.	Дружелюб.	0	високий	низький
A34	Агресивн.	Агресивн.	1	низький	низький
A35	Авторит.	Егоїст.	0	низький	низький
A36	Агресив.	Егоїст.	0	низький	низький
A37	Альтруїст.	Підчин.	0	низький	високий
A38	Альтруїст.	Альтруїст.	1	високий	високий
A39	Егоїст.	Залежн.	0	низький	низький
A40	Підчин.	Дружелюб.	0	високий	високий

3.3.Аналіз результатів дослідження за методикою В. В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні».

Результати дослідження характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях і видами емоційних бар'єрів за допомогою методики В.В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні» представлені в таблиці 3.3.3.

Аналіз даних в таблиці 3.3.3. дає можливість ствержувати:

1. Найбільш частіше у чоловіків зустрічається бар'єр не виразності емоцій, що складає 27,5%, у жінок найчастіше зустрічається теж бар'єр не виразності емоцій, який складає 37,5%. У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає бар'єр не виразності емоцій (15%), у жінок з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів теж переважає бар'єр не виразності емоцій (15%). У жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає бар'єр не виразності емоцій (20%), у чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів

переважають бар'єри невміння керувати емоціями (10%) та не бажання зближатися на емоційній основі (10%).

Таблиця 3.3.3.

Результати дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та видами емоційних бар'єрів за методикою В.В. Бойко «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні».

Індекс сім'ї	Види бар'єрів		Рівень співпадіння типа відносин	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами в сім'ї	
	Чоловік	Жінка		За критерієм «ІЧ»	За критерієм «ІЖ»
A1	г	б	0	низький	високий
A2	а	в	0	високий	високий
A3	д	г	0	високий	низький
A4	б	б	0	низький	низький
A5	в	г	0	відсутність	низький
A6	д	а	0	низький	низький
A7	г	в	1	високий	високий
A8	в	б	0	низький	низький
A9	г	д	1	низький	низький
A10	а	а	0	високий	високий
A11	б	в	0	низький	високий
A12	д	в	0	низький	відсутній
A13	д	г	0	високий	високий
A14	г	г	0	низький	низький
A15	в	г	0	високий	високий
A16	г	г	0	низький	низький
A17	б	а	0	низький	низький

A18	д	а	0	високий	високий
A19	а	в	0	низький	високий
A20	д	б	0	низький	низький
A21	в	а	0	низький	низький
A22	г	а	1	відсутній	низький
A23	а	в	0	високий	високий
A24	а	а	0	високий	високий
A25	б	а	0	низький	високий
A26	д	а	0	низький	низький
A27	а	г	1	низький	високий
A28	а	в	0	низький	низький
A29	в	б	0	низький	низький
A30	а	а	0	високий	високий
A31	г	а	1	низький	низький
A32	д	а	0	високий	високий
A33	б	д	0	високий	низький
A34	а	в	1	низький	низький
A35	а	а	0	низький	низький
A36	д	а	0	низький	низький
A37	в	г	0	низький	високий
A38	а	д	1	високий	високий
A39	б	а	0	низький	низький
A40	д	а	0	високий	високий

*Коментарі до таблиці: а- Не виразність емоцій, б – Неадекватний прояв емоцій, в – Домінування негативних емоцій, г – Невміння керувати емоціями, д – Не бажання зближатися на емоц.основі

На рис.3.3.5 зображено розподіл сімей за переважаючими видами бар'єрів.

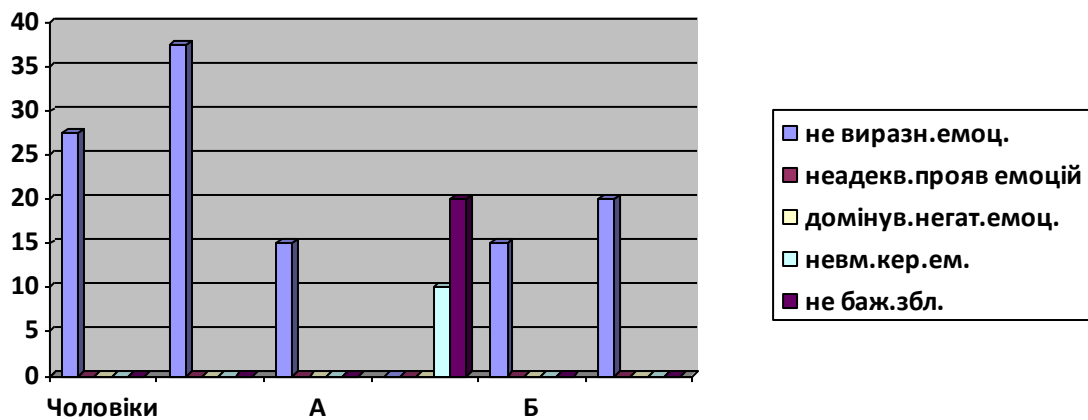

Рис. 3.3.5. Розподіл сімей за переважаючими видами бар'єрів.

Коментарі до таблиці: А – чоловіки з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, Аа - чоловіки з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів, Б – жінки з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, Бб – жінки з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

2. Співпадіння видів бар'єрів зустрічається у 7 випадках, у 3 випадках - сім'ї з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами, а у 4 випадках сім'ї з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами.

3. У сім'ях з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами переважає бар'єр не виразності емоцій (30%), а у сім'ях з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами теж переважає бар'єр не виразності емоцій (27,5%).

3.4 Аналіз результатів дослідження за методикою «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В. В. Бойко.

Результати дослідження характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях та видами емпатійних тенденцій представлені у таблиці 3.4.4.

Таблиця 3.4.4.

Результати дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та емпатійних тенденцій за методикою «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В.В. Бойко.

Індекс сім'ї	рівні тенденцій		Рівень співпадіння типу відносин	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами в сім'ї	
	Чоловік	Жінка		За критерієм «ІЧ»	За критерієм «ІЖ»
A1	низький	нормал	0	низький	високий
A2	нормал	нормал	0	високий	високий
A3	високий	нормал	0	високий	низький
A4	дуже низ.	високий	0	низький	низький
A5	нормал	низький	0	відсутність	низький
A6	нормал	дуже вис.	0	низький	низький
A7	низький	високий	1	високий	високий
A8	нормал	нормал	0	низький	низький
A9	дуже низ	нормал	1	низький	низький
A10	високий	високий	0	високий	високий
A11	дуже низ	низький	0	низький	високий
A12	низький	нормал	0	низький	відсутній

A13	низький	високий	0	високий	високий
A14	низький	низький	0	низький	низький
A15	високий	дуже вис	0	високий	високий
A16	дуже низ	високий	0	низький	низький
A17	нормал	нормал	0	низький	низький
A18	низький	високий	0	високий	високий
A19	дуже низ	нормал	0	низький	високий
A20	нормал	високий	0	низький	низький
A21	високий	нормал	0	низький	низький
A22	низький	низький	1	відсутній	низький
A23	нормал	високий	0	високий	високий
A24	низький	нормал	0	високий	високий
A25	дуже низ	нормал	0	низький	високий
A26	нормал	високий	0	низький	низький
A27	високий	нормал	1	низький	високий
A28	низький	низький	0	низький	низький
A29	низький	високий	0	низький	низький
A30	нормал	дуже вис	0	високий	високий
A31	високий	нормал	1	низький	низький
A32	низький	нормал	0	високий	високий
A33	нормал	високий	0	високий	низький
A34	дуже низ	нормал	1	низький	низький
A35	нормал	дуже	0	низький	низький

		низ			
A36	низький	низький	0	низький	низький
A37	нормал	високий	0	низький	високий
A38	високий	нормал	1	високий	високий
A39	низький	дуже вис	0	низький	низький
A40	нормал	нормал	0	високий	високий

Аналізуючи результати тесту в таблиці 3.4.4., можна зробити наступні висновки:

1. Найбільш частіше у чоловіків зустрічається низький (32,5%) та нормальний рівень (32,5%) емпатії, а у жінок – нормальний рівень емпатії (42,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає низький рівень емпатії (12,5%), у жінок з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає нормальний (12,5%) та високий (12,5%) рівні емпатії. У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає нормальний (12,5%) та низький (12,5%) рівні емпатії, а у жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів найбільш зустрічається високий (12,5%) та нормальний (12,5%) рівні емпатії.

2. Співпадіння рівня емпатійних тенденцій зустрічається у 9 випадках, з яких 3 це сім'ї з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, а 5 сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

3. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів спостерігається нормальний рівень емпатійних тенденцій (22,5%), у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів спостерігається теж спостерігається нормальний рівень емпатійних тенденцій (25%).

На рис.2.5.6. зображено розподіл рівня емпатії між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

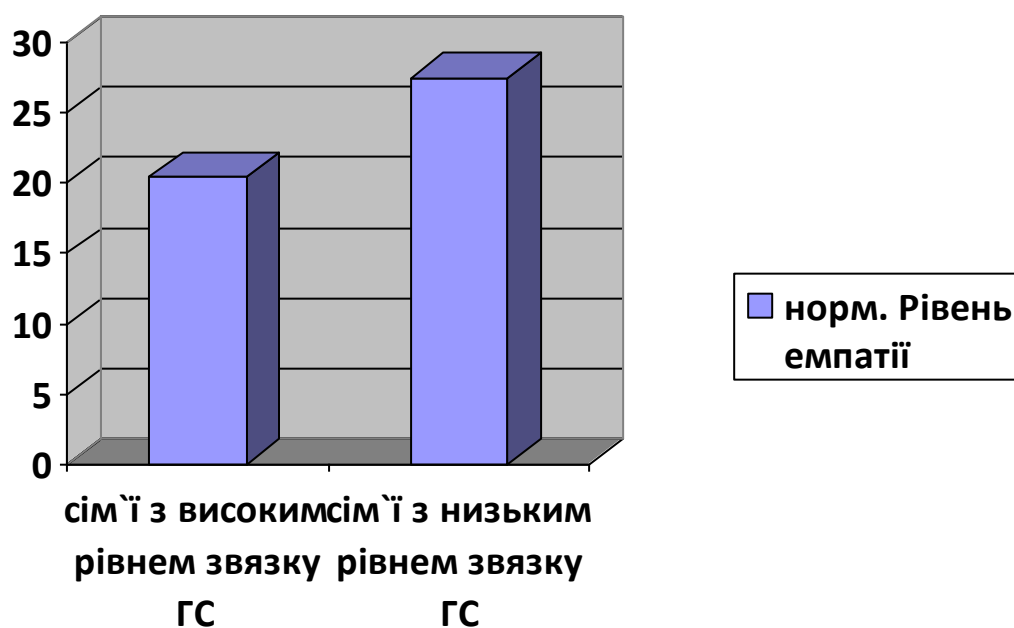

Рис.3.4.6. Розподіл рівня емпатії між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

3.5 Аналіз результатів дослідження за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є. Альошиної, Л. Я. Гозман.

Результати дослідження характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях та характером взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях представлені в таблиці 2.5.5.

Таблиця 3.5.5.

Результати дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та характером взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є.Альошиної.

Індекс сім'ї	сфера зіткнення в конфліктній ситуації	Рівень співпадіння типу	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами
--------------	--	-------------------------	--

	Чоловік	Жінка	відносин	За критерієм «ІЧ»	За критерієм «ІЖ»
A1	а	ж	0	низький	високий
A2	в	г	0	високий	високий
A3	д	д	0	високий	низький
A4	б	в	0	низький	низький
A5	в	а	0	відсутність	низький
A6	г	ж	0	низький	низький
A7	ж	г	1	високий	високий
A8	д	д	0	низький	низький
A9	в	г	1	низький	низький
A10	а	г	0	високий	високий
A11	г	б	0	низький	високий
A12	д	в	0	низький	відсутній
A13	д	ж	0	високий	високий
A14	г	е	0	низький	низький
A15	в	д	0	високий	високий
A16	е	д	0	низький	низький
A17	д	е	0	низький	низький
A18	г	а	0	високий	високий
A19	д	г	0	низький	високий
A20	ж	д	0	низький	низький
A21	в	е	0	низький	низький
A22	е	г	1	відсутній	низький
A23	г	ж	0	високий	високий
A24	д	е	0	високий	високий
A25	а	е	0	низький	високий
A26	в	д	0	низький	низький

A27	б	е	1	низький	високий
A28	ж	г	0	низький	низький
A29	е	в	0	низький	низький
A30	д	а	0	високий	високий
A31	е	з	1	низький	низький
A32	г	г	0	високий	високий
A33	в	з	0	високий	низький
A34	а	е	1	низький	низький
A35	з	ж	0	низький	низький
A36	д	г	0	низький	низький
A37	г	д	0	низький	високий
A38	в	г	1	високий	високий
A39	ж	а	0	низький	низький
A40	г	г	0	високий	високий

*Коментарі до таблиці: А – проблеми відносин з родичами та друзями., Б – питання, пов'язані з вихованням дітей, В – прояв прагнення до автономії, Г – порушення рольових очікувань, Д – неузгодженість норм поведінки, Е – прояв домінування одного із подружжя, Ж – прояв ревності, З – розбіжності у ставленні до грошей.

Аналізуючи результати даних в таблиці 3.5.4., можна зробити наступні висновки:

1. У чоловіків найчастіше зустрічається сфера зіткнення в конфліктній ситуації – неузгодженості норм поведінки (22,5%), у жінок сфера порушення рольових очікувань (27,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає сфера порушення рольових очікувань (10%), у жінок з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів теж переважає сфера порушення рольових очікувань (15%). У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів

переважають такі сфери: неузгодженість норм поведінки (7,5%), прояв прагнення до автономії (7,5%), прояв ревностів (7,5%). У жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає сфера неузгодженості норм поведінки (10%) та прояв домінування одного із подружжя (10%). На рис.3.5.7. зображено розподіл результатів дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та характером взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях

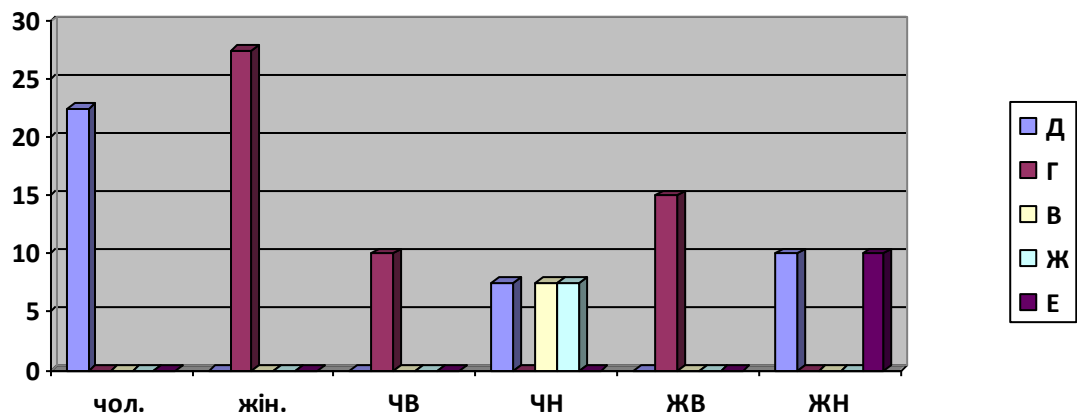

Рис.3.5.7. Розподіл результатів дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та характером взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях.

*Коментарі до рисунка: В – прояв прагнення до автономії, Г – порушення рольових очікувань, Д – неузгодженість норм поведінки, Е – прояв домінування одного із подружжя, Ж – прояв ревностів, ЧВ – чоловіки з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЧН – чоловіки з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЖВ – жінки з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЖН – жінки з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів

2. Співпадання сфер зіткнення в конфліктній ситуації зустрічається у 3 випадках, 2 з яких у сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

3. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає сфера порушення рольових очікувань (25%), а у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів виявлена сфера прояву домінування одного із подружжя (17,5%) та сфера неузгодженості норм поведінки (17,5%). На рис. 3.5.8. зображено розподіл сфер зіткнення в конфліктній ситуації між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

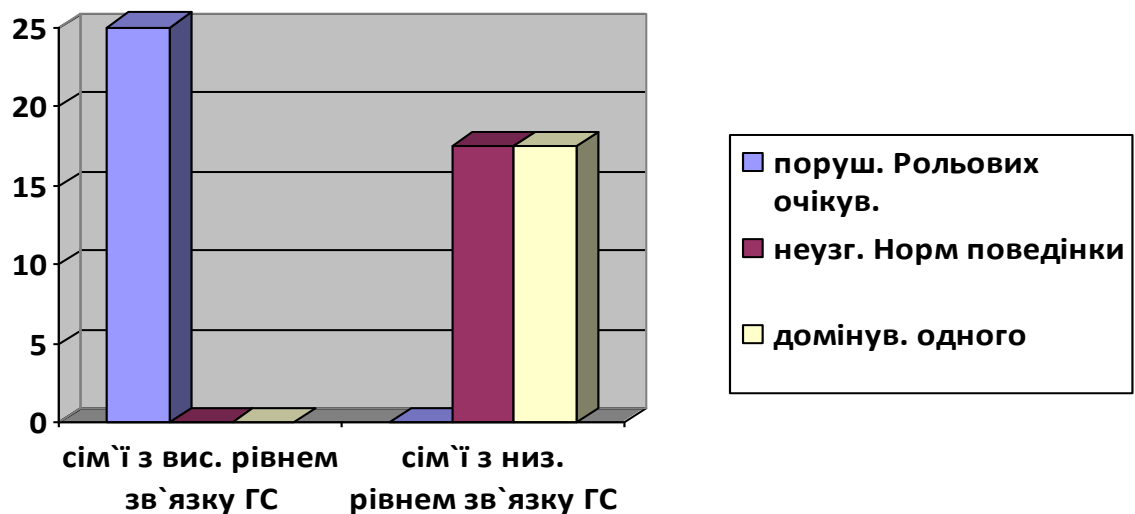

Рис.3.5.8. Розподіл сфер зіткнення в конфліктній ситуації між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

3.6. Аналіз результатів дослідження за методикою міжособистісних відносин (ДМО) Л. Н. Собчика.

Результати дослідження характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях та особливостями міжособистісних відносин представлені в таблиці 3.6.6.

Аналіз даних таблиці 3.5.6. дає нам змогу зробити наступні висновки:

1. У чоловіків найчастіше зустрічається незалежно – домінуючий тип (25,5) відносин, а у жінок співпрацюючі - конвенціональний тип (35%) відносин. У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючі - конвенціональний тип відносин (7,5%), у жінок з

сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючи - конвенціональний тип відносин (10%) та прямолінійно – агресивний тип відносин (10%). У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає незалежно – домінуючий тип відносин (12,5%), у жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючи - конвенціональний тип відносин (12,5%)

Таблиця 3.6.6.

Результати дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та особливостями міжособистісних відносин за методикою діагностики міжособистісних відносин(ДМО) Л.Н. Собчик

Індекс сім'ї	Типи міжособистісних відносин		Рівень співпадіння типу відносин	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами в сім'ї	
	Чоловік	Жінка		За критерієм «ІЧ»	За критерієм «ІЖ»
A1	1	7	0	низький	високий
A2	6	5	0	високий	високий
A3	2	8	0	високий	низький
A4	4	7	0	низький	низький
A5	7	2	0	відсутність	низький
A6	3	1	0	низький	низький
A7	5	7	1	високий	високий
A8	7	6	0	низький	низький
A9	2	5	1	низький	низький
A10	8	3	0	високий	високий
A11	2	7	0	низький	високий
A12	4	2	0	низький	відсутній
A13	6	8	0	високий	високий

A14	1	2	0	низький	низький
A15	7	6	0	високий	високий
A16	3	8	0	низький	низький
A17	2	7	0	низький	низький
A18	2	3	0	високий	високий
A19	7	7	0	низький	високий
A20	5	4	0	низький	низький
A21	2	4	0	низький	низький
A22	8	2	1	відсутній	низький
A23	7	7	0	високий	високий
A24	1	7	0	високий	високий
A25	2	8	0	низький	високий
A26	7	7	0	низький	низький
A27	3	7	1	низький	високий
A28	2	8	0	низький	низький
A29	2	7	0	низький	низький
A30	7	7	0	високий	високий
A31	4	1	1	низький	низький
A32	4	3	0	високий	високий
A33	1	7	0	високий	низький
A34	8	5	1	низький	низький
A35	3	8	0	низький	низький
A36	7	2	0	низький	низький
A37	1	4	0	низький	високий
A38	2	6	1	високий	високий
A39	1	7	0	низький	низький
A40	8	3	0	високий	високий

*Коментарі до таблиці: 1 – владно – лідируючий тип, 2 – незалежно – домінуючий тип, 3 – прямолінійно – агресивний, 4 – недовіжливо – скептичний тип, 5 – покірно - сором'язливий, 6 – залежно – слухняний, 7 – співпрацюючи - конвенціональний тип, 8 – відповідально – великодушний тип

На рис. 3.6.9. зображено розподіл дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та особливостями міжособистісних відносин

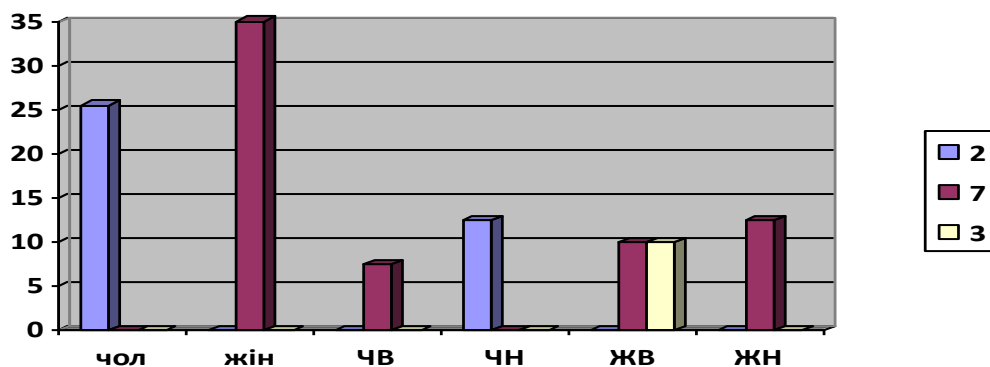

Рис.3.6.9. Розподіл дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та особливостями міжособистісних відносин.

*Коментарі до таблиці: 2 – незалежно – домінуючий тип, 3 – прямолінійно – агресивний, 7 – співпрацюючи - конвенціональний тип, ЧВ – чоловіки з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЧН – чоловіки з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЖВ – жінки з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЖН – жінки з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

2. Співпадіння типів міжособистісних відносин зустрічається у 4 випадках, 1 з яких у сімей з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів, 2 випадки у сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів та 1 випадок у сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

3. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючи - конвенціальний тип (17,5%), у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів теж переважає співпрацюючи - конвенціальний тип відносин (20%). На рис.2.5.10. зображено розподіл переважаючого типу відносин між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

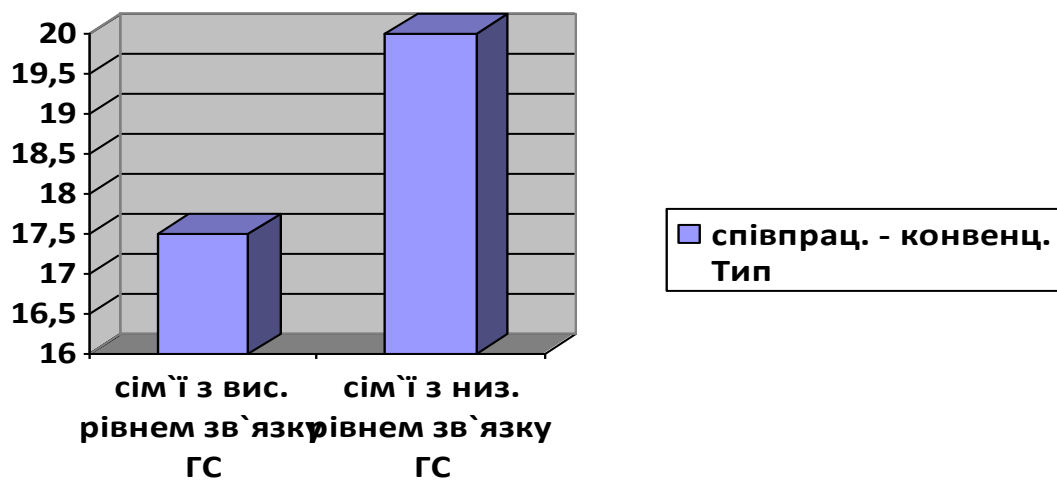

Рис.3.6.10. Розподіл переважаючого типу відносин між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

3.7 Аналіз результатів дослідження за методикою діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В. В. Бойко

Результати дослідження характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях та домінуючою стратегією психологічного захисту в спілкуванні представлені в таблиці 3.7.7

Таблиця 3.7.7.

Результати дослідження співвідношення між рівнем зв'язку гендерних стереотипів та домінуючою стратегією в спілкуванні за допомогою методики діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні В.В. Бойко.

Індекс сім'ї	Стратегії домінуючого психологічного захисту		Рівень співпадіння типу відносин	Рівень зв'язку між гендерними стереотипами в сім'ї	
	Чоловік	Жінка		За критерієм «ІЧ»	За критерієм «ІЖ»
A1	уникнення	миролюбн	0	низький	високий
A2	агресія	миролюбн	0	високий	високий
A3	миролюбн	уникнення	0	високий	низький
A4	уникнення	агресія	0	низький	низький
A5	агресія	миролюбн	0	відсутність	низький
A6	миролюбн	уникнення	0	низький	низький
A7	агресія	миролюбн	1	високий	високий
A8	уникнення	агресія	0	низький	низький
A9	агресія	миролюбн	1	низький	низький
A10	агресія	уникнення	0	високий	високий
A11	уникнення	миролюбн	0	низький	високий
A12	миролюбн	агресія	0	низький	відсутній
A13	уникнення	миролюбн	0	високий	високий
A14	агресія	уникнення	0	низький	низький
A15	миролюбн	уникнення	0	високий	високий
A16	агресія	уникнення	0	низький	низький
A17	агресія	уникнення	0	низький	низький

A18	агресія	миролюбн	0	високий	високий
A19	миролюбн	миролюбн	0	низький	високий
A20	миролюбн	миролюбн	0	низький	низький
A21	уникнення	миролюбн	0	низький	низький
A22	агресія	уникнення	1	відсутній	низький
A23	уникнення	уникнення	0	високий	високий
A24	агресія	миролюбн	0	високий	високий
A25	агресія	миролюбн	0	низький	високий
A26	агресія	агресія	0	низький	низький
A27	уникнення	миролюбн	1	низький	високий
A28	агресія	миролюбн	0	низький	низький
A29	агресія	уникнення	0	низький	низький
A30	агресія	миролюбн	0	високий	високий
A31	агресія	миролюбн	1	низький	низький
A32	уникнення	миролюбн	0	високий	високий
A33	агресія	уникнення	0	високий	низький
A34	уникнення	миролюбн	1	низький	низький
A35	миролюбн	миролюбн	0	низький	низький
A36	уникнення	уникнення	0	низький	низький
A37	миролюбн	миролюбн	0	низький	високий
A38	агресія	уникнення	1	високий	високий
A39	уникнення	миролюбн	0	низький	низький
A40	уникнення	миролюбн	0	високий	високий

Аналіз даних таблиці 3.7.7. дає нам змогу зробити наступні висновки:

1. У чоловіків домінуючою стратегією психологічного захисту виявилась стратегія уникнення (32,5%), у жінок стратегія миролюбності (57,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінуючою є стратегія агресії (17,5%), у жінок з сімей з високим рівнем

зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія миролюбності (20%). У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія агресії (20%), а у жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія миролюбності (22,5%). На рис. 2.5.11. зображено розподіл характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях та домінуючою стратегією психологічного захисту в спілкуванні.

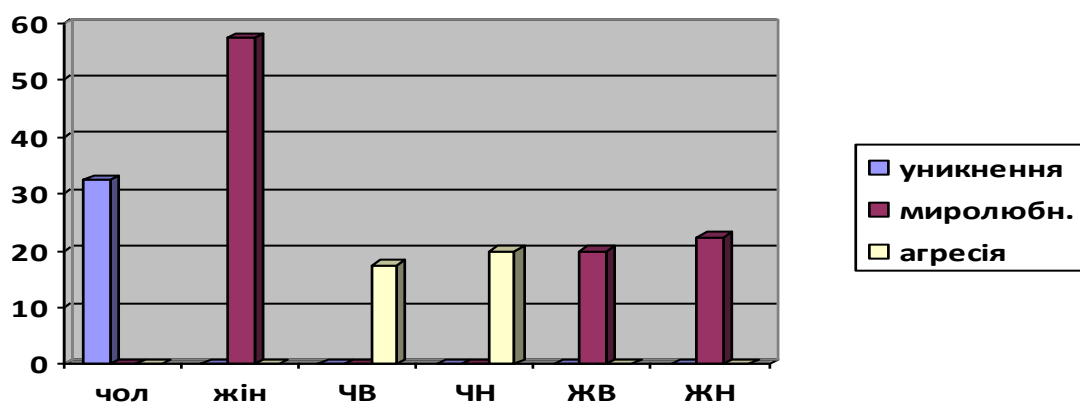

Рис.3.7.11. Розподіл характеру зв'язку між гендерними стереотипами у молодих сім'ях та домінуючою стратегією психологічного захисту в спілкуванні.

*Коментарі до рисунка: ЧВ – чоловіки з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЧН – чоловіки з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЖВ – жінки з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, ЖН – жінки з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів

2. Співпадіння стратегій психологічного захисту виявлено у 6 випадках, з яких 4 випадки у сімей з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами та 2 випадки у сімей високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами.

3. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія миролюбності (22,5%), а у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія уникнення (32,5%). На рис.2.5.12.зображено розподіл домінуючої стратегії психологічного захисту між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

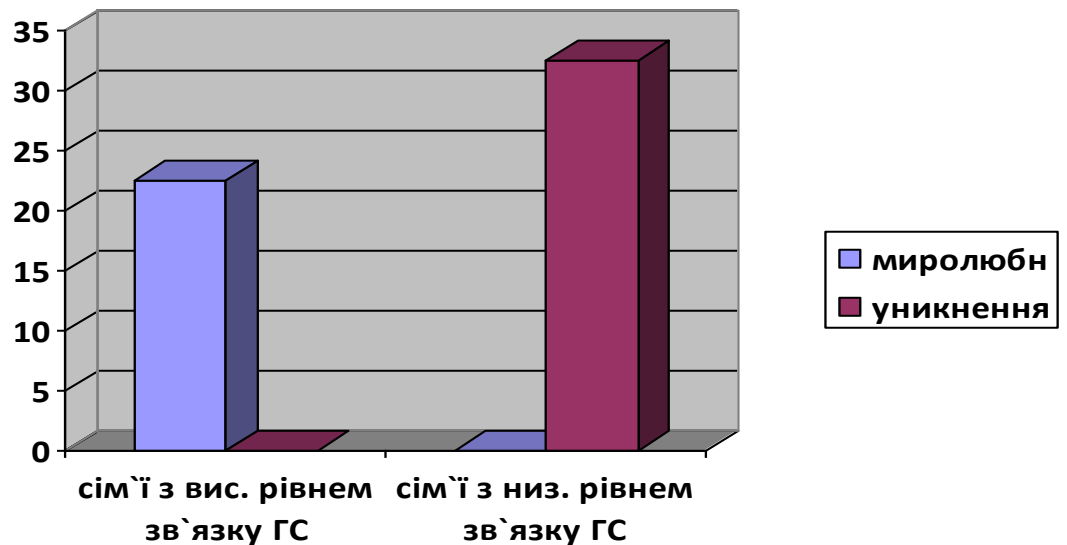

Рис.3.7.12. Розподіл домінуючої стратегії психологічного захисту між сім'ями з високим та низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів.

Висновки до третього розділу

1)Аналіз результатів дослідження за методикою особистісного семантичного диференціалу (за О. Кустової) дозволив отримати наступні результати:

Питома вага сімей з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами по критерію «Ідеальний чоловік» була 35,0%, по критерію «Ідеальна жінка» - 45,0%. Було виявлено сімей з низьким значенням по критерію «Ідеальний чоловік» - 60,0%, по критерію «Ідеальна жінка» -

52,5%. Відсутність зв'язку між гендерними уявленнями була встановлена по критерію «Ідеальний чоловік» у 5% випадків, по критерію «Ідеальна жінка» у 2,5% випадків.

2) Переважаючим типом відносин за методикою міжособистісних відносин Т. Лірі в нашій вибірці чоловіків є альтруїстичний, який складає 20,0%, в вибірці жінок – дружелюбний (17,5%) та залежний типи (17,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає альтруїстичний тип відносин (15%), з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає авторитарний тип відносин (12,5%). У жінок з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає дружелюбний тип відносин (10%), з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає залежний тип відносин (12,5%). Наявність співпадіння типів відносин за методикою Т. Лірі у чоловіків та жінок зустрічається у 17,5%. Високий рівень зв'язку гендерних стереотипів характеризується дружелюбним типом відносин (25%), низький рівень зв'язку гендерних стереотипів характеризується агресивним типом відносин (22,5%).

За методикою «Діагностики міжособистісних відносин (ДМО) Л.Н. Собчик були отримані такі результати:

У чоловіків найчастіше зустрічається незалежно – домінуючий тип (25,5), а у жінок співпрацюючі - конвенціональний тип (35%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючі - конвенціональний тип відносин (7,5%), у жінок з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючі - конвенціональний тип відносин (10%) та прямолінійно – агресивний тип (10%). У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає незалежно – домінуючий тип відносин (12,5%), у жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючі - конвенціональний тип відносин (12,5%). Співпадіння типів міжособистісних відносин зустрічається у 4 випадках, 1 з яких у сімей з високим та низьким

рівнем зв'язку гендерних стереотипів, 2 випадки у сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів та 1 випадок у сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає співпрацюючі - конвенціональний тип (17,5%), у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів теж переважає співпрацюючі - конвенціональний тип відносин (20%).

3) За методикою «Діагностики емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні» В. В. Бойко найбільш частіше у чоловіків зустрічається бар'єр не виразності емоцій, що складає 27,5%, у жінок - бар'єр не виразності емоцій, який складає 37,5%. У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає бар'єр не виразності емоцій (15%), у жінок - бар'єр не виразності емоцій (15%). У жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає бар'єр не виразності емоцій (20%), у - бар'єри невміння керувати емоціями (10%) та не бажання зближатися на емоційній основі (10%).

Співпадіння видів бар'єрів зустрічається у % сімей, у % - сім'ї з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами, а у % випадках сім'ї з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами. У сім'ях з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами переважає бар'єр не виразності емоцій (30%), а у сім'ях з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами цей бар'єр зустрічається в 27,5% випадків.

4) Результати дослідження за допомогою методики ««Дослідження рівня емпатійних тенденцій» В.В. Бойко свідчать:

Найбільш часто у чоловіків зустрічається низький (32,5%) та нормальний рівень (32,5%) емпатії, а у жінок – нормальний рівень емпатії встановлений у 42,5%. У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів низький рівень емпатії встановлений у 12,5%, у жінок - нормальний (12,5%) та високий (12,5%) рівні емпатії. У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів встановлений нормальний

(12,5%) та низький (12,5%) рівні емпатії, а у жінок - високий (12,5%) та нормальний (12,5%) рівні емпатій.

Співпадіння рівня емпатійних тенденцій встановлено у % випадках, з яких % це сім'ї з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів, а % сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів спостерігається нормальний рівень емпатійних тенденцій у 22,5%, у сім'ях з низьким рівнем - нормальний рівень емпатійних тенденцій у 25%.

5) За методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю.Є.Альошиної у чоловіків найчастіше зустрічається сфера зіткнення в конфліктній ситуації – неузгодженості норм поведінки (22,5%), у жінок сфера порушення рольових очікувань (27,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає сфера порушення рольових очікувань (10%), у жінок – теж переважає сфера порушення рольових очікувань (15%). У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважають такі сфери: неузгодженість норм поведінки (7,5%), прояв прагнення до автономії (7,5%), прояв ревностів (7,5%). У жінок з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає сфера неузгодженості норм поведінки (10%) та прояв домінування одного із подружжя (10%). Співпадань сфер зіткнення в конфліктній ситуації зустрічається у % випадках, % з яких у сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів переважає сфера порушення рольових очікувань (25%), а у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів виявлена сфера прояву домінування одного із подружжя (17,5%) та сфера неузгодженості норм поведінки (17,5%).

6) За методикою «Діагностики домінуючої стратегії в спілкуванні В.В. Бойко» у чоловіків домінуючою стратегією психологічного захисту виявилась стратегія уникнення (32,5%), у жінок стратегія миролюбності (57,5%). У чоловіків з сімей з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів

домінуючою є стратегія агресії (17,5%), у жінок з - домінує стратегія миролюбності (20%). У чоловіків з сімей з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія агресії (20%), а у жінок - стратегія миролюбності.(22,5%).

Співпадіння стратегій психологічного захисту виявлено у % випадках, з яких % випадки у сімей з низьким рівнем зв'язку між гендерними стереотипами та 2 випадки у сімей з високим рівнем зв'язку між гендерними стереотипами. У сім'ях з високим рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія миролюбності (22,5%), а у сім'ях з низьким рівнем зв'язку гендерних стереотипів домінує стратегія уникнення (32,5%).

ВИСНОВКИ

Було здійснено дослідження на тему «Гендерні особливості копінг-стратегій міжособистісних відносин в молодій сім'ї». Предметом нашого дослідження було - гендерні закономірності функціонування психічних явищ, які супроводжують існування особливостей міжособистісних відносин в молодій сім'ї.

Об'єктом нашого дослідження було - міжособистісні відносини в молодій сім'ї.

Завданнями дослідження були:

1. Аналіз наукової літератури з проблематики теми дослідження та опис розвитку наукових поглядів .
2. Розробка програми дослідження.
3. Підбір методичного матеріалу для проведення емпіричного дослідження.
4. Проведення дослідження та аналіз результатів емпіричного дослідження.

При цьому ми висунули гіпотезу - гендерні стереотипи молодого подружжя формують вплив на характер міжособистісних відносин.

У ході проведення дослідження нами були отримані наступні результати:

- 1) Аналіз наукової літератури показав: тематика нашого дослідження опирається на наступні теоретико – методологічні положення: а) міжособистісні стосунки - це взаємозв'язки між окремими людьми (групами людей), які об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів людей один на одного в процесі різних видів спільної діяльності, зокрема спілкування, та суб'єктивно переживаються і оцінюються ними (Мясищев В.М.). Важливий елемент міжособистісних стосунків – людські почуття, стосунки розділяються між двома протилежними почуттями – симпатія і антипатія. Міжособистісні стосунки формуються на основі вражень і

почуттів, в свою чергу враження і почуття залежать від зовнішнього обліку людини, його поведінки, особливостей характеру. Міжособистісні стосунки можуть також визначатися як готовність людей взаємодіяти на певних умовах (ті самі симпатія і антипатія). Ця взаємодія виникає в результаті спільної діяльності. Важливу роль у формуванні міжособистісних відносин відіграють установки і вольові характеристики особистості. Установки – це певний життєвий досвід, суб'єктивна позиція людини, стереотипи і стійкі погляди; б) Молода сім'я - це сім'я в перші 3 роки після укладення шлюбу (у разі народження дітей - безобмеження тривалості шлюбу) за умови, що жоден з подружжя не досяг 30-річного віку. Поняття "статус молодої сім'ї" у багатьох країнах є однаковим насамперед стосовно вікових меж молодого подружжя. В Україні відповідно до ст. 1 Закону України "Про внесення змін до Закону України від 23 березня 2000 р. № 1613-III "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", молодою сім'єю є подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 30 років. Таким чином, законодавчо встановленими ознаками молодої сім'ї є: наявність офіційно укладеного шлюбного союзу; тривалість спільного життя - до 3 років; межа віку подружжя - від 18 до 30 років. Існує декілька визначень терміну гендер, але суттєвої різниці вони не мають. Сучасний філософський словник визначає «гендер» у двох значеннях: загальному – різниця між чоловіками і жінками за анатомічною статтю; соціологічному – соціальний поділ, який часто ґрунтується на анатомічній статі, але не обов'язково з ним співпадає. Гендерна соціалізація — це процес засвоєння гендерних (соціостатевих) ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок. Загалом гендерна соціалізація проявляється як тенденція з дитинства готувати хлопчиків і дівчаток до різного суспільного ставлення та можливостей, що, в свою чергу надасть їм у майбутньому різні ступені суспільного впливу та влади, залежно від статі. Гендерна соціалізація має особливості і специфічні труднощі у чоловіків та жінок.

2) Ці положення дозволили висунути гіпотезу емпіричного дослідження - гендерні стереотипи молодого подружжя формують вплив на характер міжособистісних відносин.

3) Результати проведеного емпіричного дослідження дають можливість видвинути наступні положення.

Високий рівень зв'язку між гендерними стереотипами супроводжується такими особливостями міжособистісних відносин:

- ✓ Формуванням дружелюбного типа відносин (за Т.Лірі).
- ✓ Формуванням емоційного бар'єру «не виразності емоцій» (за В.В. Бойко) в ході міжособистісного спілкування.
- ✓ Формуванням «нормального» (за В.В. Бойко) рівня емпатійних тенденцій.
- ✓ Формування в ході розвитку конфліктних ситуацій порушень «сфери рольових очікувань» (за Ю.Є.Альошиної).
- ✓ Формування співпрацюючі - конвенціонального типа відносин (за Л.Н. Собчик)
- ✓ Формування «стратегії миролюбності» (за В.В. Бойко) як домінуючої стратегії спілкування в ході розвитку сімейної взаємодії.

Низький рівень зв'язку між гендерними стереотипами супроводжується такими особливостями міжособистісних відносин:

- ✓ Формуванням агресивного типа відносин (за Т.Лірі).
- ✓ Формуванням емоційного бар'єру «не виразності емоцій» (за В.В. Бойко) в ході міжособистісного спілкування.
- ✓ Формуванням «нормального» (за В.В. Бойко) рівня емпатійних тенденцій.
- ✓ Формуванням в ході розвитку конфліктних ситуацій порушень «сфери прояву домінування одного із подружжя» та «сфера неузгодженості норм поведінки» (за Л.Н.Собчик)
- ✓ Формуванням «стратегії уникнення» (за В.В. Бойко) як домінуючої стратегії спілкування в ході розвитку сімейної взаємодії.

Таким чином, наша гіпотеза щодо того, що гендерні стереотипи молодого подружжя формують вплив на характер міжособистісних відносин є доказаною.

Вищеназвані положення дозволяють казати, що завдання нашого дослідження виконані повністю.

Наступні напрямки досліджень у даній області наукових знань, з нашої точки зору, пов'язані з пошуком зв'язку між характером проявів гендерних стереотипів у молодих родинах та формуванням стилю виховання дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмаші С. І. Дослідження психологічних характеристик конфліктності подружжя Вісник Національного університету оборони України. 2017. №1 (48). С. 7-13
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / О.І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2001. 96 с.
3. Боришевський М. Й. Вплив сімейної взаємодії на формування конативного компоненту особистості / М. Й. Боришевський, М. І. Алексєєва, В. В. Антоненко // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості : [зб. наук. пр.]. К., 2001. Т. 1. С. 230–235
4. Буленко Т. В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі / Т. В. Буленко // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2001. Т. III, ч. 4. С. 20–24.
5. Волошок О. В. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. Випуск 3. С. 122-128
6. Гордєєва Н. О. Змінювання сім'ї в умовах трансформації суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціолог. наук : спец. 22.00.06 «Соціологія культури, науки та освіти» / Н. О. Гордєєва. – Харків, 2000. 20 с.
7. Дніпрова О.А. Трансформація подружніх стосунків у молодих сім'ях. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2018. № 1 (15). С. 21-25
8. Долинська Л. Підготовка молоді до сімейного життя (соціальнопсихологічний тренінг) /Л. Долинська, Т. Демидова. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова. К., 2002. 73 с.

9. Кісарчук З.Г., Єрмусевич О.І. Психологічна допомога сім'ї. Книга 1. Навчальний посібник (у 3 книгах) / З.Г. Кісарчук, О.І. Єрмусевич. К. : Главник, 2006. 128 с.
10. Клапішевська С. А. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми задоволеності шлюбом / С. А. Клапішевська // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. 17. С. 114-120.
11. Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Кляпець О. Я. К. : Інститут соціальної та політичної психології АПН України, 2004. 23 с.
12. Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Козловська Елеонора Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2011. 208 с.
13. Козловська Е. В. Гармонійні стосунки в сім'ї як фактор особистісного зростання / Е. В. Козловська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : зб. наук. пр. Рівне, 2008. № 41. С. 82–85.
14. Коломієць Тетяна, Тачук Валентина Чинники задоволеності шлюбом на різних етапах дорослості. Збірник наукових праць РДГУ Психологія: реальність і перспективи. 2019. Випуск 13. С. 159-164
15. Котлова Л.О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2019. Випуск 1. С. 223-228
16. Лисенко Л.М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. Теорія і практика сучасної психології. Запоріжжя, 2018. № 5. С. 73–77.

17. Лютак О.З. Сімейний конфлікт як предмет соціально-психологічного аналізу / О.З. Лютак //Збірник наукових праць. Івано-Франківськ: Плай, 2005. Вип. 10. Ч.1. С.73-80.
18. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. / Н.Ю. Максимова. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 304 с.
19. Маринкевич, С. М. До питання про задоволеність шлюбом як індикатор функціонування сімейної системи. Філософія. Культура. Життя. 2013. № 39. С. 252-262.
20. Мушкевич, М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія / М. І. Мушкевич. Рівне, 2002. 20 с.
21. Поспелова І. Вплив соціально-психологічних установок сучасного подружжя на їх задоволеність шлюбом / І. Поспелова, О. Косьянова // Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2020. № 1. С. 5-13.
22. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / В.А. Семиченко, В.С. Заслуженюк. К. : Веселка, 1998. 214 с.
23. Ткачук Таїсія, Іщенко Анастасія Психологічні особливості взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях Humanitarium. 2019. Том 42, Вип. 1. С. 173-180
24. Федоренко Р. П. Вплив сексуального профілю партнерів на благополуччя шлюбно-сімейних взаємин / Р. П. Федоренко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. 2012. Т. 17, Вип. 8. С. 433-438.
25. Хавула Р. Психологічні особливості подружньої сумісності / Р. Хавула // Актуальні питання гуманітарних наук. 2012. Вип. 3. С. 258-267.
26. Хлопоніна, Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.05 / Хлопоніна Наталія Євгенівна. К., 2007. 212 с.

27. Чанцева-Коваленко О. М. Психологічні особливості формування позитивної моделі сімейного життя у студентів вищих навчальних закладів / О. М. Чанцева-Коваленко // Освіта, наука та виробництво: розвиток та перспективи : матеріали І наук.-метод. конф., (Шостка, 28 квіт. 2015 р.). Суми : Сумський держ. ун-т, 2015. С. 194–196.
28. Чанцева-Коваленко О. М. Психологічні чинники формування гармонійних стосунків подружжя / О. М. Чанцева-Коваленко // Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools. 2016. Т. 1 (13). С. 215–228.
29. Шевчук Ю. С. Подружжя сумісність сучасних сімейних пар: теоретичний аспект / Ю. С. Шевчук // Психологія: реальність і перспективи. 2013. Вип. 1. С. 128-131.
30. Яблонська Т. М. Порухення сімейної взаємодії та його вплив на дитину / Т. М. Яблонська // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2003. Т. У, ч. 5. С. 341–344.
31. Ackerman N. Family therapy in transaction / N. Ackerman – Boston, 1970.
32. Allport Gordon W. Personality A Psychological Interpretation Constable & Company . 1938.
33. Ambler A. The Formulate visual programming language // Dr. Dobb's Journal. 1999. August. P. 21-28
34. Atkins D.C. Using multilevel models to analyze couple and family treatment data: Basic and advanced issues / D.C. Atkins // Journal of Family Psychology. 19, 2005. P. 98-110.
35. Barelds D.P. Self and partner personality in intimate relationships / D.P. Barelds // European Journal of Personality, 2005. № 19. P. 501-518.
36. Belsky J., & Hsieh K.H. Patterns of marital change during the early childhood years: Parent personality, coparenting, and division-of-labor correlates / J. Belsky, & K.H. Hsieh // Journal of Family Psychology, 1998. №12. P. 511-528.

37. Blood R. O. Marriage / 2nd ed. N.Y.: Free Press, London: Collier - Machmillan, 1969. 535 p.
38. Bowen M. Family therapy in clinical practice / Bowen M. – N. Y. : Aronson, 1978. – 345 p. 371. Bühler Ch. Zielstreben als Prozesse / Bühler Ch. // Psychologische Rundschau. 1967. No. 2. P. 15-18.
39. Botwin M.D., Buss D.M., & Shackelford T.K. Personality and mate preferences: Five factors in mate selection and marital satisfaction / M.D. Botwin, D.M. Buss, & T.K. Shackelford // Journal of Personality, 1997. №65. P. 107-136.
40. Bouchard G., Lussier Y., & Sabourin S. Personality and marital adjustment: Utility of the five-factor model of personality / G. Bouchard, Y. Lussier, & S. Sabourin // Journal of Marriage and Family. 1999. № 61. P. 651-660.
41. Burr W.R. Contemporary theories about the family / W.R.Burr –Vol. 2. General Theories. N.Y.: Free Press, 1970. P. 14-21.
42. Carstensen L.L. Evidence for a life-span theory of socioemotional selectivity / L.L. Carstensen // Current Directions in Psychological Science, 1995. № 4. P. 151-156.
43. Cartensen L. L., Levenson R.W., Gottman J.M. Emotional behavior in long-term marriage // Psychology and Aging. 1995. № 10. P. 140-149.
44. Caughlin J.P., Huston T.L., & Houts R.M. How does personality matter in marriage? An examination of trait anxiety, interpersonal negativity, and marital satisfaction / J.P. Caughlin, T.L. Huston, & R.M. Houts // Journal of Personality and Social Psychology. 2000. № 78. P. 326-336.
45. Frankl Viktor E Man's Search For Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust Rider 160 p
46. Frankl K. Time perspective / L.K.Frank . J. of Philosophy. 1939. Vol. 4. P. 293–312.
47. Frankl F. The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy. 2014. Penguin Publishing Group. 176 p.

48. Freud Sigmund *Beyond the Pleasure Principle* (Penguin Modern Classics) Penguin Classics 320 p
49. Fromm Erich *The Art of Loving* HarperCollins Publishers. 2006. 112 p.
50. Hartmann H., Loewenstein R. Notes on the Super-ego. – *Psychoanalytic study child*, 1962. № 2 (1). P. 1-38. 373.
51. Horney Karen *The Neurotic Personality of Our Time*. Revised Edition 304 p
52. Jackson D.D. The study of the family // *Family Process*. 1965. № 4. P. 1- 20.
53. Jacobs J. E. Gender stereotypes: Implications for gifted education / J. E. Jacobs, V. Weisz // *Roeper Rev.* 1994. Vol. 16, N 3. P. 152–155.
54. Johnson D. L. Family and psychiatric rehabilitation / Johnson D. L. // *International Journal of Mental Health*. 1995. Vol. 24 (1). P. 47–58.
55. Kelly K. R. The relation of gender and academic achievement to career efficacy and interests / K. R. Kelly // *Gifted Child Quart.* 1993. Vol. 37. P. 59–64.
56. Kerig Patricia, Ludlow Amanda, Wenar Charles *Developmental Psychopathology: From Infancy through Adolescence*. McGraw-Hill Education. 2012. 856 p.
57. Kernberg Otto *Love Relations: Normality and Pathology* Yale University Press. 1998. 220 p
58. King D. Multiple jeopardy, multiple consciousness: The context of black feminist ideology. *Signs*. 1988. № 14 P.42-72.
59. Klein Melaine *Selected Melanie Klein* Free Press 1987. 256 p
60. Lagerspetz R.MN.J. Bjorguist K., Peltonen T. Is indirect aggression typical of females Gender differences in aggressiveness in 11-to 12-year-old children // *Aggressive Behavior*, 1988. V.14, P.401-414.
61. Levinger, R. Marital cohesiveness and dissolution: an integrative review / R. Levinger // *Journal of Marriage and the Family*. 2015. 119 p.

62. Liebkind K. *Ethnic Identity – Challenging the Boundaries of Social Psychology* / Liebkind K. // *Social Psychology of Identity* / ed. Breakwell G. M. Surrey University Press, 1992 P.147–183.
63. Macionis J. J. *Sociology*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1987. 681 p.
64. Marsia J. E. *Identity in Adolescence* / Marsia J. E. // *Jandbook of Adolescent Psychology* / Adelson J. (ed.). – N. Y. : John Willey, 1980. P. 213–231.
65. Maslow A.H. *Motivation and Personality*. – New York, 1954. – 453 p.
66. May Rollo Love and Will W. W. Norton & Company. 2007. 352 p
67. Moscovici S. Notes towards a description of Social Representation / Moscovici S. // *European Journal of Social Psychology*. 1988. Vol. 18. P. 211–250.
68. Murray S.L., Holmes J.G., & Griffin D.W. The benefits of positive illusions: Idealization and the construction of satisfaction in close relationships / S.L. Murray, J.G. Holmes, & D.W. Griffin // *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996. №70. P. 79-98.
69. Newcomb Theodore M. *The Acquaintance Process*. New-York: Rinehart and Winston 1961 318 p.
70. *Normal family processes* / ed. Froma Walsh. – 2nd ed. – N. Y. : The Guilford Press, 1997. 483 p.
71. Olson D. H., McCubbin H.I., Barnes H.L., Muxen M.J., Larsen A.S., Wilson M.A. *Marital and Family Satisfaction* // *Families: What makes them work*. California: Sage Publications, Inc., 1989. P. 171-186.
72. O'Rourke N. Cognitive adaptation and women's adjustment to conjugal bereavement / N. O'Rourke // *Journal of Women and Aging*. 2004. № 16. P. 87-104
73. Palazzoli S.–M. *Paradox and counterparadox* / Palazzoli S.–M., Boscolo L., Cecchin G., Pratta G. – N. Y. : Jason Aranson, 1978. 697 p.
74. Parsons T. *Family, Socialization and Interaction Process* / T. Parsons, R. Bales. – Glencoe, IL : Free Press, 1955. P. 10–26.

75. Rappoport R. Ideologies about Family Forms: Towards Diversity / R. Rappoport // *Changing Patterns of European Family Life*. London : Routledge, 1989. P. 15–40.
76. Renne, K. Correlates of Dissatisfaction in Marriage / K. Renne // *Journal of Marriage and the Family*. 2020. 368 p.
77. Rogers Carl R. *Counseling and Psychotherapy* Rogers Press 472 p
78. Rollins, B. C. Marital Statisfaction over the Family Life Cycle / B. C. Rollins, H.Feldman // *Journal of Marriage and the Family* 2015. 228 p.
79. Sager C. J. *Marriage contracts and couple therapy*. N.Y., 2009. 198 p.
80. Shaefer E. S. A circumplex model for materual behaior / Shaefer E. S. // *Journal of Abnormab and social psyhology*. 1959. P. 135–226.
81. Sharma D. Revisiting an era in Germany from the perspective of adolescents in mother-headed single-parent families / Deepal Sharma, Rainer K. Silbereisen // *International journal of psychology*. 2007. Vol. 42, issue 1. P. 46–58.
82. Spranger E. *Psychologie des Jugendalters*. – Reidelberg, 1966. 165 p.
83. Stafford L. *Interaction between parents and children* / Stafford L., Bayer C. – Newbury Park, CA: Sage Publishers, 1993. 321 p.
84. Stuart T. Hauser. Familial contexts of adolescent ego development / Stuart T. Hauser, Sally I. Powers, Gil G. Noam, Alan M. Jacobson Bedonna Weiss, Donna J. Follansbee // *Child development*. 1984.– № 55. P. 195–213.
85. Taylor C.W. Various approaches to and definitions of creativity // R. Sternberg, T.Tardif. *The nature of creativity*. - Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 99-126.
86. Tajfel H. The Social identity Theory of intergroup behavior / Tajfel H., Turner J. C. ; Eds.: Worchel S., Austin W. G. // *Psychology of intergroup relations*. – Chicago: Nelson Hall, 1986. P. 7–24. 228
87. Torrance E.P. *Guiding creative talent*. Englewood Cliffs. - N.Y.: Prentice Hall, 1964. IX. 278 p.

88. Torrance E.P. Predictive validity of the Torrance Tests o Creative Thinking II Journal of creative behavior, 1972. № 6. P. 236-252.